

Inleiding	5
Deel 1. Omgevingsanalyse.....	5
Ligging en bevolking	5
Lochristi	6
Demografische gegevens.....	7
Destelbergen	7
Demografische gegevens.....	8
Melle.....	8
Demografische gegevens.....	8
Merelbeke	9
Demografische gegevens.....	9
Oosterzele	10
Demografische gegevens.....	10
Sint-Lievens-Houtem	11
Demografische gegevens.....	12
Geografische context	13
Historische context.....	14
Archeologische context	18
Nieuwe tijd	21
Nieuwste tijd	22
WOI & II	25
Deel 2 Het gemeenschappelijk erfgoedpakket	27
Erfgoedinventarissen.....	27
Inventaris landschappelijk erfgoed	27
Inventaris van historische tuinen en parken	28
Inventaris houtige beplantingen met erfgoedwaarde	28
Landschapsatlasrelict	28
Inventaris van de archeologische zones	32
Inventaris van het bouwkundig erfgoed	33
Bouwkundige gehelen	33
Bouwkundige relictten - Burgerlijke architectuur	33
Religieuze architectuur.....	34
Andere	34
Duiding van het gezamenlijke erfgoedpakket.....	35
Landschappelijk erfgoed.....	35

Archeologische sites	36
Dorpsgezichten en plattelandsarchitectuur	38
Van werkmanswoning tot kasteel	39
Religieuze architectuur - parochiekerken, pastorieën, kapellen en andere.....	40
Lokale industrie	40
mobiliteitsinfrastructuur	41
Kleine bouwkundige elementen verbonden met immaterieel erfgoed.....	41
Bunkers als kleine landschapselementen.....	42
Conclusie	42
Deel 3 betrokken erfgoedactoren actief in de regio	43
Bovenlokale organisaties - Vlaams niveau	44
Overheid	44
Professionele erfgoedactoren	44
Regionale organisaties en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden	44
Overheid	44
Professionele erfgoedactoren - expertisecentra en steunpunten	44
. Toerisme	45
Vrijwillige actoren.....	45
Andere (mogelijke) partners	45
Lokale actoren	45
Overheden en betrokken administraties of diensten	45
Vrijwilligers/verenigingen begaan met erfgoed.....	46
. Geschied- en heemkundige kringen	47
commerciële onroerend erfgoedactoren.....	49
Particuliere erfgoedactoren - Erfgoedbeheerders	50
Andere mogelijke partners.....	50
deel 4 – missie en visie	50
missie.....	50
Visie	50
Deel 5 - Sterkte-zwakteanalyse	51
Sterktes.....	52
Zwaktes:	52
Kansen	54
Bedreigingen	55
Deel 6 - Strategische en operationele doelstellingen	56

Strategische doelstelling 1: actuele en gedetailleerde inventarisatie vormt de basis van een onroerenderfgoedbeleid	56
<i>Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de ontwikkeling en/of actualisering van een kwalitatief onroerenderfgoedinstrumentarium. Er wordt actief ingezet op de uitbouw van kwalitatieve en actuele inventarissen. Lokale inventarissen onroerend erfgoed worden doorgelicht en aangevuld</i>	56
<i>Operationele Doelstelling: het officiële erfgoedinstrumentarium wordt doorgelicht en aangevuld (bouwkundig erfgoed, archeologie, funerair erfgoed, historische tuinen en houtige beplantingen).</i>	57
<i>Operationele doelstelling: er wordt een afwegingskader opgemaakt voor waardevol niet-beschermd onroerenderfgoed.</i>	57
Strategische doelstelling 2: Onroerend erfgoed vormt een van de hoekstenen van het ruimtelijke beleid binnen het werkingsgebied dat een voorbeeldrol vervult inzake onroerenderfgoedbeleid. 58	
<i>Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de aangesloten gemeentebesturen bij de opmaak en uitvoering van concrete onroerenderfgoed dossiers. Gemeentebesturen worden gestimuleerd en ondersteund bij het uitwerken van beheersplannen, ruimtelijke uitvoeringsplannen, beschermingsdossiers en herbestemmingsprojecten</i>	58
<i>Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt – in overleg met de aangesloten gemeentebesturen – een beleid dat private eigenaars en bouwpromotoren sensibiliseert over het belang van waardevol niet-beschermd erfgoed</i>	58
<i>Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt zich als expertisepunt en wordt uitgebouwd als eerste aanspreekpunt op het vlak van onroerend erfgoed. De eerstelijnszorg geldt zowel voor de aangesloten gemeentebesturen als de overige stakeholders.</i>	58
<i>Operationele doelstelling: de IOED bewaakt en stimuleert de ontwikkeling van een integraal en geïntegreerd onroerenderfgoedbeleid dat afgestemd is met andere beleidsdomeinen.</i>	59
<i>Operationele doelstelling: de IOED neemt een actieve rol op in de advisering van complexe projecten en focust daarbij op projecten bouwkundig erfgoed (bv. her- of nevenbestemming van monumenten en erkend bouwkundig erfgoed).</i>	59
<i>Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de aangesloten gemeentebesturen bij het traject naar erkenning als onroerenderfgoedgemeente</i>	59
Strategische doelstelling 3: de bevolking binnen het werkingsgebied kent en koestert haar onroerend erfgoed.	60
<i>Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt sensibiliserende activiteiten rond onroerenderfgoed. De IOED treedt daarbij in eerste instantie op als facilitator, eerder dan als initiator</i>	60
<i>Operationele doelstelling: de IOED wordt ontwikkeld als een kenniscentrum voor onroerend erfgoed binnen het werkingsgebied. Informatie over onroerend erfgoed wordt verzameld en ter beschikking gesteld van de aangesloten gemeentebesturen, stakeholders en inwoners. De ontsluiting van informatie gebeurt maximaal via digitale platformen.</i>	60
<i>Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt een consultatienetwerk dat ten dienste staat van alle relevante stakeholders.</i>	61

<i>Operationele doelstelling: de IOED schenkt aandacht aan een doelgroepen- en diversiteitsbeleid. Er wordt hiervoor afstemming gezocht met de roerenderfgoedwerking van Erfgoedcel Viersprong</i>	61
Strategische doelstelling 4: het onroerenderfgoedbeleid wordt niet ontwikkeld vanuit een ivoren toren, maar is gestoeld op samenwerking en participatie.....	61
<i>Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt en ontwikkelt een vrijwilligerswerking binnen de grenzen van de aangesloten gemeentebesturen</i>	61
<i>Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt een vrijwilligerswerking voor het volledige werkingsgebied.....</i>	62
<i>Operationele doelstelling: de IOED maakt een gedetailleerde analyse van de noden en behoeften van onroerenderfgoedactoren binnen het werkingsgebied</i>	62
Deel zeven - Organisatiestructuur	63
Raad van bestuur:.....	64
Reflectiegroep:	64
Dagelijks bestuur	64
Deel 8 - Uitbouw consultatienetwerk	65
Agentschap Onroerend Erfgoed.....	65
Toekomstige partners	65
Huidige expertise.....	65
Deel 9 - Ondersteuning vrijwilligerswerking	68

Inleiding

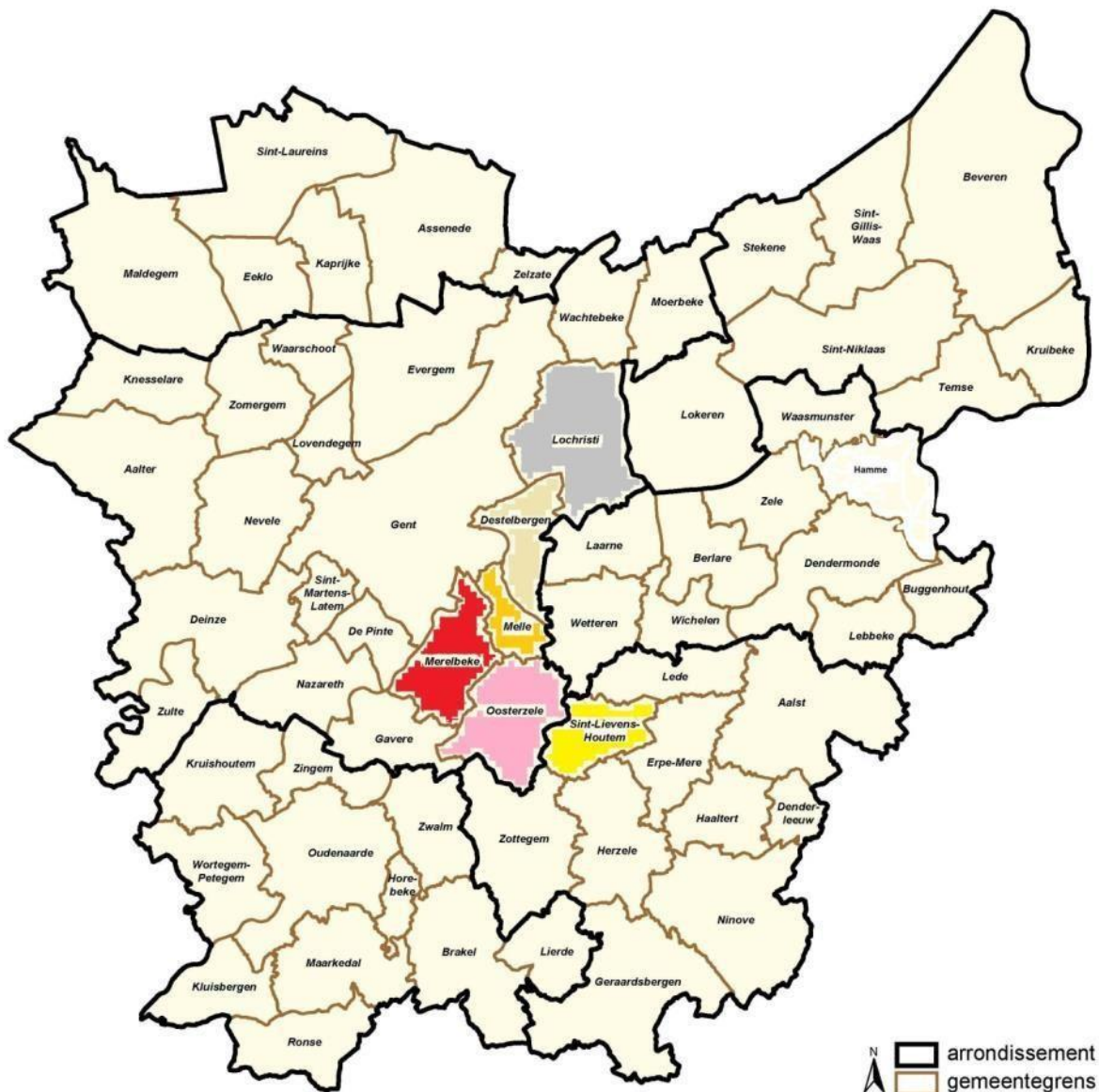
De Vlaamse Gemeenschap sloot in 2010 een cultureel-erfgoedconvenant af met de projectvereniging Viersprong Land Van Rode (Melle, Merelbeke, Sint-Lievens-Houtem en Oosterzele). In deze beheersovereenkomst werden afspraken gemaakt omtrent een duurzaam en kwaliteitsvol lokaal cultureel-erfgoedbeleid. In 2014 werd het samenwerkingsverband uitgebreid met de gemeenten Lochristi en Destelbergen.

De zes gemeenten bouwden de voorbije een sterke intergemeentelijke dienstverlening uit op het vlak van cultureel erfgoed en wensen nu te komen tot een écht integraal en geïntegreerd erfgoedbeleid.

De betrokken gemeenten zien de oprichting van een Intergemeentelijke OnroerendErfgoedDienst (IOED) als een enorme opportuniteit. De uitdagingen op het vlak van onroerenderfgoedbeleid zijn immers bijzonder groot en overstijgen de bestuurscapaciteit en de middelen van een individueel gemeentebestuur. De beperkte schaalgrootte van de betrokken gemeentebesturen zorgde voor een groot draagvlak voor intergemeentelijke samenwerking. Iets wat zich vertaalt in een ambitieus beleidsplan, dat de basis moet worden voor een sterk en duurzaam onroerenderfgoedbeleid.

Deel 1. Omgevingsanalyse

Ligging en bevolking

De gemeenten Lochristi, Destelbergen, Melle, Merelbeke en Oosterzele zijn gelegen binnen het Arrondissement Gent en Sint-Lievens-Houtem binnen het Arrondissement Aalst.

Hieronder vindt u een gedetailleerd overzicht¹ van deze gemeenten, van noord naar zuid:

Lochristi

Lochristi is de meest noordelijk gelegen gemeente binnen de Viersprong. Lochristi is met haar 60,34km² de grootste gemeente hier besproken. De gemeente telde in 2015 22.073 inwoners. Het huidige Lochristi groeide uit een aantal gemeenten – nu deelgemeenten – naast Lochristi zelf zijn dat:

¹ Agentschap Binnenlands Bestuur – www.vlaanderen.be ; www.oost-vlaanderen.be/docs/nl/fm/778fusiegem_19.pdf

Zeveneken, Beervelde en Zaffelare. Als randgemeenten noteren we: Lokeren, Laarne, Destelbergen, Wachtebeke en Gent.

Lochristi ligt enkele kilometers ten noordoosten van Gent, op de weg naar Lokeren. De gemeente heeft een goede ligging, met een afrit aan de E17 en aan de R4, ring rond Gent. Het is een verstedelijkte plattelandsgemeente met sterke demografische groei.

Wisselaeregoed in Lochristi-Hijfte, een van de nog weinige intacte boerenwoningen

Demografische gegevens

Ook in Lochristi deed zich de laatste 10 jaar een bevolkingstoename voor: van 19.924 inwoners naar 22.073 Lochristinaars. Het aantal vreemdelingen nam in dezelfde periode toe van 246 in 2005 naar 459 in 2015.

22,9% van de bevolking is jonger dan 20 jaar – 58,7% heeft de leeftijd tussen 20 en 64 jaar, 18,2% zijn 65+ Ook hier is de stijging (vergrijzing) van deze laatste groep tijdens de laatste 10 jaar duidelijk merkbaar (van 3055 naar 4033 inwoners).

Destelbergen

Op 1 januari 1977 fusioneerden Destelbergen en Heusden tot één gemeente met een oppervlakte van 26,56 km². Deze residentiële gemeente ligt ten oosten van de stad Gent. De grens met Melle en Gent wordt gevormd door de gedeeltelijk dichtgeslibde bedding van de Zeeschelde. De laatste jaren is de gemeente

geëvolueerd tot een woongemeente, al bleef het landelijk karakter, mede door de aanwezigheid van de vele kasteelparken, nog in grote mate bewaard.

Demografische gegevens

Destelbergen kende een bevolkingsstijging van slechts 4% over tien jaar: van 17.109 (in 2005) tot 17.834 (in 2015). 627 individuen in Destelbergen zijn niet-Belgen (tegenover 293 in 2005).

19% van de bevolking is jonger dan 18 jaar, 53,2 % bevindt zich in de leeftijdscategorie tussen 18 en 59 jaar. De resterende 27,8 % van de bevolking van Destelbergen zijn 60-plussers. Er is een toename van de vergrijzing merkbaar: van 30,14% in 2005 naar 36,04% in 2015.

Melle

De gemeente bestaat uit één centrumgemeente en 2 woonkernen, Melle-Vogelhoek en deelgemeente **Gontrode**.

Melle verenigt voorstedelijke kenmerken met meer rurale accenten. In het noordwesten loopt de stad Gent zo goed als naadloos over in Melle, en in het zuiden leunt de deelgemeente Gontrode nauw aan bij de landelijke regio rond Sint-Lievens-Houtem en Zottegem, de overgangszone naar de Vlaamse Ardennen. Behalve een groene zone rond Gontrode (Aalmoeseneiebos) en het natuurgebied Kalverhage heeft Melle weinig open ruimte. Een belangrijke troef van Melle is de bereikbaarheid. Enkele belangrijke wegen doorkruisen de gemeente: de E40, de R4 (Ring rond Gent), de N9 en de N465.

Vele jaren terug was Melle net als Merelbeke, Wetteren en Destelbergen, een belangrijk centrum voor de plantenteelt. Nu zijn er nog maar enkele plantentelers actief. De vrijgekomen gronden zijn grotendeels verkaveld voor bebouwing, en de riant bloemistenvilla's zijn in een aantal gevallen gesloopt of omgevormd tot bedrijfsgebouwen. Er is een beperkte landbouwactiviteit, voornamelijk in de deelgemeente Gontrode.

Het aantal handelszaken in het centrum en in de deelgemeente Gontrode is de afgelopen jaren sterk afgenomen. Er is geen winkelkern die winkelaars aantrekt van omliggende woonkernen. Er is een beperkt aantal grotere winkelbedrijven aan de Brusselsesteenweg.

Ondanks het relatief laag inwonersaantal en de nabijheid van grote woonkernen zoals Gent, Wetteren, Oosterzele en Merelbeke zijn er heel wat onderwijsinstellingen in Melle aanwezig. Naast enkele lagere scholen zijn er 3 instellingen voor secundair onderwijs en 1 afdeling van de Hogeschool Gent.

Demografische gegevens

Melle telt 11.135 inwoners op een oppervlakte van 15,21 km². De bevolkingsdichtheid van 732 personen per km² ligt ver boven het Vlaamse gemiddelde (450 inw/km²). Het aantal jongeren (-20) in de populatie ligt iets onder het Vlaamse gemiddelde, het aantal senioren (+65) ligt hier iets boven. Het aantal niet Belgen steeg de laatste jaren van 1,4 % in 2008 naar 2,9% in 2015. Het gemiddelde inkomen van de Mellenaars ligt vrij hoog. Een mogelijke verklaring hiervoor is het hoge aantal pendelgezinnen dat bestaat uit tweeverdieners.

Planterij kasteel de Potter d'Indoye in Melle

Merelbeke

Met haar 36,64 km² is de gemeente vrij uitgestrekt. De gemeente wordt begrensd door : ten noorden en noordwesten: Gent (Ledeberg - Gentbrugge), ten noordoosten: Melle (Gontrode), ten oosten en zuidoosten: Oosterzele (Landskouter-Moortsele-Scheldewindeke), ten zuiden en zuidwesten: Gavere (Baaigem – Vurste), ten westen en noordwesten: de Schelde, met aan de overkant De Pinte (Zevergem) en Gent (Zwijnaarde).

Merelbeke wordt van noord naar zuid doorkruist door de Hundelgemsesteenweg, een drukke provinciale weg tussen Gent en Brakel. Langs deze noord-zuidas verandert Merelbeke geleidelijk aan van een verstedelijkt naar een landelijk gebied.

De meest noordelijke wijk, Flora, leunt aan tegen Gent en is dichtbevolkt en sterk verstedelijkt. Het Liedermeerspark, een natuur- en wandelpark aan de Schelde, is de groene long van de wijk Flora. Net voorbij de gemeentegrens, op het grondgebied van Gent, ligt het treinstation van Merelbeke. De wijk Flora is fysiek gescheiden van Merelbeke-Centrum door de Ringvaart. Net ten zuiden van de Ringvaart doorkruist de E40 Brussel-Oostende het grondgebied van de gemeente. Via het op- en afrittencomplex is er vanuit Merelbeke een snelle verbinding met de E40 naar Brussel en Oostende en via de R4 met de E17 richting Antwerpen. De faculteit diergeneeskunde van de Universiteit Gent is vlakbij het op- en afrittencomplex gelegen.

Het centrum van de gemeente oogt met zijn lintbebouwing vrij verstedelijkt. Vanaf de wijk Kwenenbos, een uitloper van Merelbeke-Centrum, krijgt de gemeente een meer landelijk uitzicht.

De deelgemeenten Bottelare, Munte, Schelderode, Melsen en Lemberge zijn nog echte dorpskernen in een landelijk gebied. In het gehucht Makkegem, langs de Bosstraat en de Makkegemstraat, liggen heel wat bossen.

Demografische gegevens

Merelbeke is een typische woongemeente in de schaduw van de stad Gent. Het aantal inwoners van de gemeente steeg van 22.193 inwoners in 2005 naar 24.047 personen in 2015; met een duidelijke toename in de leeftijdscategorie van 60+. 219,4% van de Merelbeekse bevolking is jonger dan 18 jaar, 55,7% van de bevolking is tussen de 18 en de 59 jaar en 24,8 % is 60 jaar of ouder. Voor 2015 werden 757 niet-Belgen genoteerd.

Het gemiddelde inkomen ligt boven het Vlaams gemiddelde.

Het hoge inkomenspeil is ook hier te danken aan de vele pendelinkomens. De komst van een groot bedrijvencomplex én de vestiging van de afdeling diergeneeskunde van de Universiteit Gent zorgt recent voor een instroom van pendelaars en studenten.

Oosterzele

Oosterzele bevindt zich op ongeveer 15km ten zuiden van het grootstedelijk gebied Gent en ten zuiden van de E40. De gemeente ligt in de driehoek gevormd door de stad Gent, de stad Zottegem en de gemeente Wetteren. Buurgemeenten zijn: in het noorden Melle, in het noordoosten Wetteren, in het oosten Sint-Lievens-Houtem, in het zuiden Zottegem, in het zuidwesten Gavere en in het westen Merelbeke. Administratief ressorteert de gemeente onder het arrondissement Gent.

Oosterzele is volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen gelegen in het buitengebied: een gebied waar een dynamische en duurzame ontwikkeling wordt gegarandeerd zonder het functioneren van de structuurbepalende functies van het buitengebied (landbouw, natuur, bos, wonen en werken op het niveau van het buitengebied) aan te tasten. Oosterzele wist dus vrij goed te weerstaan aan het proces van verstedelijking rond de grootstad Gent. Dit heeft te maken met een bewuste keuze van het gemeentebestuur.

Dit neemt niet weg dat de gemeente niet goed ontsloten is: de spoorlijn Gent - Zottegem en de N42 vormen twee belangrijke noord-zuid verkeersassen in de gemeente. In noordelijke richting wordt de gemeente begrensd door kouters die afhellen naar de autosnelweg E40. Deze verkeersas en de hierop aansluitende N42 vormen de belangrijkste assen voor het autoverkeer in de gemeente richting Brussel, Oostende of Geraardsbergen. De Oudenaardse Steenweg (N46) situeert zich in het zuiden van de gemeente en kan als belangrijke ontsluitingsas vanuit Oosterzele richting Aalst en Oudenaarde worden beschouwd.

De Hundelgemsesteenweg N444 ten westen van de gemeente is een belangrijke verbindingsweg met Gent. Door deze vrij gunstige ligging behoort de gemeente tot de forenzenwoonzone van Gent en Zottegem. Deze ligging zorgde ervoor dat onze gemeente de voorbije jaren evolueerde naar een gemeente waar pendelaars zich vestigen.

Sinds een paar decennia ontwikkelt Oosterzele zich als het ambachtelijk industrieel gedeelte daarvan. Dit wordt mede verklaard door de uitstekende ligging langs een uitvalspoort van de E40.

De gemeente huisvest het IZOO, de enige school voor secundair onderwijs in onze gemeente.

Demografische gegevens

Oosterzele is een fusie van 6 gemeenten en telde in 2015 13.531 inwoners. 3 deelgemeenten (de centrumgemeente Oosterzele samen met Balegem en Scheldewindeke) worden omschreven als de 'grote' gemeenten, de 3 overige als

de 'kleine' (Gijzenzele, Landskouter en Moortsele). De bevolking steeg slechts in beperkte mate van 2005 tot 2015, met 294 inwoners. 174 individuen in Oosterzele zijn vreemdelingen.

22,4% van de bevolking is jonger dan 20 jaar, 53,8% bevindt zich in de leeftijdscategorie tussen 20 en 60 jaar. De resterende 23,8 % van de bevolking van Oosterzele is ouder dan 60.

De gemiddelde Oosterzelenaar geniet een degelijk inkomen. Het aantal leefloners is laag. Het aantal ouderen die genieten van een inkomensgarantie blijft nagenoeg gelijk. De meeste mensen hebben werk, maar ze moeten het wel buiten de gemeente gaan zoeken.

Sint-Lievens-Houtem

Sint-Lievens-Houtem ligt in het zuidelijk deel van Oost-Vlaanderen, tussen Schelde en Dender, op de drempel van de Vlaamse Ardennen. De dichtstbijzijnde stedelijke gebieden zijn het regionaalstedelijk gebied Aalst in het oosten (11km), het kleinstedelijk gebied Wetteren in het noorden (9km) en het kleinstedelijk gebied Zottegem in het zuiden (6km). De gemeente wordt begrensd door de buurgemeenten Wetteren en Lede in het noorden, Erpe-Mere in het oosten, Herzele en Zottegem in het zuiden. In het westen grenst Sint-Lievens-Houtem aan Oosterzele.

De fusiegemeente Sint-Lievens-Houtem telt vijf deelgemeenten: Sint-Lievens-Houtem, Bavegem, Letterhoutem, Vlierzele en Zonnegem. Ze heeft een oppervlakte van 2666 ha. Eind 2007 telde de gemeente ca. 9500 inwoners.

Op een 17-tal km ten westen van Sint-Lievens-Houtem ligt Gent. De geografische nabijheid van deze stad en andere stedelijke centra in combinatie met de aanwezigheid van diensten en commerciële voorzieningen, bepalen de regionale gerichtheid van een landelijke gemeente. Sint-Lievens-Houtem is niet zozeer een gemeente in de directe schaduw van de stad Gent, maar is toch vooral gericht op Gent voor het vervullen van grootstedelijke functies.

Marktkruis, Sint-Lievens-Houtem

Demografische gegevens

Het aantal inwoners steeg van 9262 inwoners in 2005 naar 10.171 in 2015. Daarvan zijn 193 niet-Belg; een verdrievoudiging van de situatie in 2005 (64 individuen).

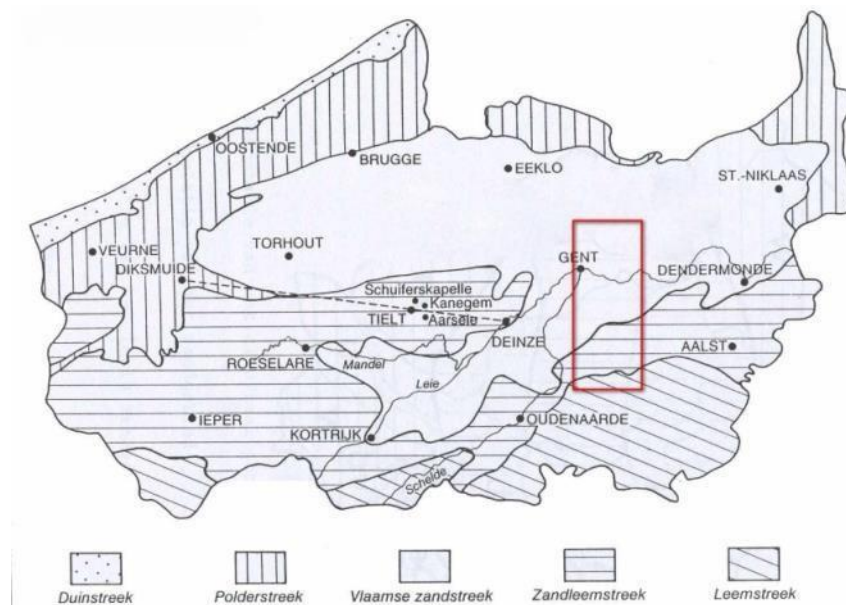
Het grootste deel van de bevolking van Sint-Lievens-Houtem wordt gevormd door de groep tussen 18 en 59 jaar (55,6%). Het aantal jongeren – 18 jaar bedraagt 20% en 60-plussers: 24,4% van de lokale bevolking. Het aandeel ouderen in Sint-Lievens-Houtem ligt hoger dan op provinciaal niveau. Vele van die ouderen maken, wanneer ze hulpbehoevend zijn, eerder gebruik van “mantelzorg” (een beroep doen op vooral familieleden) dan van gemeentelijke diensten, hoewel deze diensten voldoende aanwezig zijn. Dit betekent dat het familiale draagvlak sterk is.

Het is belangrijk om op te merken dat de bevolkingsaangroei voor een groot deel ook gebeurt door instroom van buitenaf: meer en meer jonge gezinnen kiezen voor Sint-Lievens-Houtem als woonplaats. Hierbij speelt de combinatie: rust van het landelijk karakter en de ligging in nabijheid van stedelijke gebieden hoogstwaarschijnlijk een belangrijke rol.

De inkomstencijfers van de gemeente zijn vrij gelijklopend met deze van het arrondissement, de provincie en Vlaanderen. De werkloosheidsgraad ligt wel lager dan op provinciaal niveau.

Volgens de Belfius-indeling², een indeling van de gemeenten in zestien clusters op basis van een sociaaleconomische studie zijn **Melle** en **Merelbeke** getypeerd als “woongemeenten in de stadsrand”, **Destelbergen**, **Oosterzele** en **Sint-Lievens-Houtem** als “woongemeenten in landelijke zones” en Lochristi als “verstedelijkte plattelandsgemeente met sterke demografische groei”.

Geografische context

Situering van het gebied binnen de Vlaamse Zand-, zandleem en leemstreek³

Geografisch behoren de gemeenten tot het Scheldegebied of het daarbij in het oosten aansluitende Schelde - Dender interfluvium. Het gebied ligt bovendien op de grens van de twee geografische streken van Binnen-Vlaanderen, namelijk de Vlaamse Vallei en de Vlaamse Heuvelstreek.

De streek ten NO en ten O van Gent - Lochristi, Destelbergen, Melle en Merelbeke - maken deel uit van het centrale gedeelte van de Vlaamse Zandstreek, meer bepaald de zogenaamde Vlaamse Vallei. De meest zuidelijke gemeenten (Baaigem en Balegem in **Oosterzele** en **Sint-Lievens-Houtem**) vormen al een overgangsgebied naar Midden-België met uitlopers van de Vlaamse Ardennen. Oosterzele en Sint-Lievens-Houtem maken deel uit van de Denderstreek.

Men vermoedt dat de Vlaamse Vallei, een glaciale erosievallei, zich tijdens het onder- en midden-pleistoceen 20-30 m diep in het tertiaire substraat heeft uitgeschuurd. Tijdens de würmijstijd vormde zich een afzetting van zogenaamd dekzand, een lemig-zandig en fijnzandig materiaal van eolische of fluviatiele oorsprong. De morfologie van het huidige oppervlak gaat terug tot het

² <http://aps.vlaanderen.be/lokaal/pdf/gebiedsindelingen/dexia.pdf>

³ http://www.ethesis.net/kanegem/kanegem_deel_I.htm

laatglaciaal. Het lage en vlakke dekzandgebied vertoont een vlak en matig uitgesproken micro-reliëf gekarakteriseerd door een afwisseling van zwakke ruggen en depressies. Het gebied ten zuiden van de Moervaartdepressie (Zaffelare, Lochristi, Zeveneken, Beervelde) is zeer vlak met een hoogteligging van 5-7 meter.

Het gebied strekt zich uit over vier natuurlijke streken: de zandstreek, zandleemstreek, leemstreek en het alluviaal gebied van de Schelde met talrijke beken.

Kenmerkend voor de noordelijke gemeenten binnen de Vlaamse Vallei zijn tevens het duinengebied (een licht golvende dekzandenstreek met noord-zuid gerichte landduinen ontstaan uit zandverstuivingen na de laatste ijstijd) waarvan nog duintoppen resten te Heusden. De gemeenten Merelbeke, Bottelare, Munte liggen op de scheiding van de zand- en zandleemstreek met brede alluviale gebieden in de Schelgedorpen terwijl in de dorpen Dikkelvenne, Baaigem en Balegem de leemstreek reeds vertegenwoordigd is.

Het reliëf is zeer vlak in het alluviaal gebied van de Schelde (4 -5 meter langs de Zee-Schelde, 7-9 meter langs de Boven-Schelde) met een karakteristieke steile asymmetrische oostelijke rand bij de Boven-Schelgedorpen. Het grootste hoogteverschil tussen de valleibodem en de -rand vinden we tussen Semmerzake en Schelderode. De zandstreek heeft een bijna vlak tot zwak golvend reliëf gekarakteriseerd door een afwisseling van zwakke ruggen en depressies. Tertiaire opduikingen komen voor parallel aan de Boven-Schelde vanaf Merelbeke tot Dikkelvenne. De zandleem- en leemstreek worden gekenmerkt door een golvend reliëf (tot 71 meter) met tertiaire opduikingen (Munte, Landskouter, Balegem).

Het gebied behoort volledig tot het hydrografisch bekken van de Schelde. In de loop van de geschiedenis zijn er tal van rechtekkingen gebeurd die de gemeenten dienden te vrijwaren van overstromingen. Vanaf de 18de en vooral in de 19de eeuw zocht men door het aanleggen van een aantal stuwsluizen de rivier onder controle te krijgen. Eind de 19^e eeuw vonden ook tal van bochtafsnijdingen plaats aan de Beneden-Schelde te Destelbergen, Heusden en Merelbeke en in de jaren 1964-9 werd de ringvaart omheen Gent aangelegd.

Verschillende afgesneden Scheldebochten (onder meer te Melle, Melsen, Gavere, Merelbeke) bleven als buitendijkse meanders bewaard en vormen landschappelijk waardevolle gebieden. Het vrij gaaf bewaarde rivierlandschap tussen Merelbeke en Eke met een aantal ecologisch merkwaardige biotopen is als landschap beschermd.

Het studiegebied behoort tot het ecodistrict van de Pleistocene riviervalleien, dat verschillende homogene kenmerken bezit. Geologisch gezien gaat het om een Pleistocene opvulling van het Tertiaire reliëf, geomorfologisch om Pleistocene Riviervalleien, hydrologisch om een sterk vertakt net waarbij de Leie en Schelde in het verleden de belangrijkste rivieren waren, het reliëf is overwegend vlak met een uitgesproken microreliëf van verschillende hogere ruggen. Enkel de bodem is een differentiële factor binnen dit ecodistrict. Samenvattend kunnen we dus zeggen dat er binnen het studiegebied zowat eenzelfde fysisch systeem heerst, waarbij enkel de bodem differentiëel is.

Historische context

3.1 Oudste geschiedenis - prehistorie

Voor de steentijd kan men voor het merendeel van de gemeenten spreken van toevalsvondsten. Zo werd er in 1905 naast de spoorweg naar Brussel, op het grondgebied van Melle een zogenaamd paaldorp gevonden.

In enkele gevallen leidde dit tot systematisch archeologisch onderzoek; meer specifiek voor de metaaltijden.

Met de introductie van de zogenaamd Malta-archeologie vanaf 1993 en van de archeologische bedrijven, halfweg het eerste decennium van de 20ste eeuw, steken ook de preventieve opgravingen de kop op.

Een prospectiethesis aan de UGent over Gontrode⁴ bracht verschillende losse vondsten uit de steentijden aan het licht.

Ook het onderzoek van het PAMZOV in het kader van een ruilverkaveling in Sint-Lievens-Houtem leverde heel wat steentijdmateriaal op.

De oudste sporen van menselijke bedrijvigheid in het gebied gaan wellicht momenteel terug tot de middensteentijd, het Mesolithicum (ca. 10.000 tot ca. 5000 v.Chr.). Niet belet echter dat in de toekomst op de rechter Scheldeoever ook nog ouder materiaal aan het daglicht kan komen, zoals recent nog in Ruien, wat verder stroomopwaards.

Immers, dit gedeelte van het gebied situeert zich op de rand en buiten de Vlaamse Vallei waardoor de oudere lagen niet afgedekt zijn, zoals in de rest van het gebied. Voor het Mesolithicum moet er in het noorden van het gebied, tussen Schelde en

Moervaartdepressie aandacht besteed worden aan de latere fase om na te gaan of de verschuiving van de noordelijke Moervaartdepressierand richting Schelde zich ook hier manifesteert. De Damvallei vertoont immers dezelfde kenmerken als de Kalkense Meersen, al is die meer verstoord door het klaverblad van de autosnelweg met de R4.

Sporen van menselijke bedrijvigheid in het gebied gaan wellicht terug tot de middensteentijd, het Mesolithicum (ca. 10.000 tot ca. 5000 v.Chr.).

Artefacten uit het Neolithicum komen ruimer verspreid voor, wat typerend is voor de hele regio. Vooral de gepolijste bijlen wijzen richten ontbossing terwijl de gevleugelde pijlpunten eerder naar de jacht wijzen. Effectieve bewoningssporen ontbreken nog, maar kunnen op termijn niet uit te sluiten vallen.

Met de metaaltijden krijgen we al meer aanwijzingen voor een densere occupatie van het gebied. In het begin van vorige eeuw werden in **Destelbergen** en Heusden bij afgravingswerken van een stuifzandgebied ten noorden van de Dendermondsesteenweg, op een 3 km van de samenvloeiing van Schelde en Leie, een 30-tal urneveldgraven uit de overgang tussen de bronstijd en ijzertijd blootgelegd (de zogenaamde urnenveldcultuur). Deze vondst leidde vanaf de jaren 1960 tot de grootschalige opgravingscampagne van de Universiteit van Gent. De resultaten brachten nieuwe inzichten bij inzake de prehistorie.

In Moortsele (**Oosterzele**), op de grens met Landskouter werd dank zij luchtfotografie een vrij grote circulaire structuur aangetroffen ter hoogte van de wijk Uilenhoek in het noorden van de gemeente. De archeologische werkgroep van de heemkundige vereniging "De Gonde" voerde er in 1980 opgravingen uit. De gevonden site zou dateren uit de vroege Bronstijd.

De preventieve opgravingen op de Axxeswerf in **Merelbeke** leverden eveneens restanten op van een grafheuvel uit de bronstijd, meer specifiek van de kringgreppel die de heuvel omringde (daar heuvel en graf waren weggeploegd). Op de 'rug' van Munte werden meerdere kringgreppels van grafheuvels uit de bronstijd gevonden via luchtfotografisch onderzoek door de UGent. De noordelijke zone van Zaffelare en Lochristi levert vooralsnog weinig gegevens op uit de metaaltijden, maar dat bevestigt enkel wat er in de aansluitende gebieden is vastgesteld.

3.2 Galloromeinse tijd

Ook de Gallo-Romeinse aanwezigheid in het gebied van de Viersprong kan worden geïllustreerd aan de hand van een aantal bodemvondsten. Vaak gaat het om kleine vondsten zoals Romeinse muntstukken, medailles en aardewerk; anderzijds gaat het om sporen van nederzettingen of nog om mogelijke romeinse heirwegen die de streek doorkruisen. Het vervolg van de weg, die van Blicquy over Velzeke in noordelijke richting liep - wellicht via het toenmalige gehucht (vicus) Destelbergen - is op verschillende plaatsen door boringen edm vastgesteld.

Het reeds vermelde onderzoek van de universiteit Gent te Destelbergen bracht ook een Romeinse vicus aan het licht, een soort wegnederzetting. En op de Axxes-bedrijfswerf werden een drietal gebouwen uit de midden-Romeinse tijd gevonden, terwijl ter

⁴ Walley, G., 1987, Archeologisch onderzoek in de gemeenten Landskouter en Gontrode: prospectie analyse-synthese, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent.

hoogte van de Dijsegem in Merelbeke-centrum wel zeven houten gebouwen werden ontdekt.

Archeome lokaliseerde in 2011, samen met het Vlaams Agentschap Onroerend Erfgoed, drie brandrestengraven en sporen van bewoning uit Gallo-Romeinse periode, op een verkaveling nabij de kerk van Lemberge. En in het gebied aansluitend op Velzeke (sint-Lievenshoutem en Oosterzele) ligt het verwachtingspatroon t.a.v. de kleine rurale villa's vrij hoog. Prospectie door het PAM Velzeke wijst op een tamelijk hoge Romanisatiegraad. Globaal gesproken gaan de Schelde-oevers en zijn onmiddellijke achterland mee met de typerende bewoning voor de zandstreek en de Menaposiche traditie: verspreide landelijke bewoning met houten gebouwen, vermoedelijk meer gericht op veeteelt. Het zuid-oostelijke heuvelland sluit dan weer aan bij de zandleemstreek met een meer villagerichte occupatie met meer akkerbouw en een evolutie naar gebouwen met een stenen onderbouw zoals we in het Nervisch gebied zien.

3.3 Middeleeuwen

De toponymische analyse van bepaalde gemeentenamen levert informatie op over het studiegebied, hoe de streek er in de vroege middeleeuwen uitzag:

Het besproken gebied had en heeft nog steeds een licht glooiend reliëf. Dit vinden we weerspiegeld in de gemeentenamen Lemberge & Munte (Merelbeke). In 973 vinden we een oude verwijzing naar Lemberge – de plaats wordt dan weergegeven als "Lintberga". In een archiefdocument van 990 is sprake van "Monte", een toponiem van Latijnse oorsprong namelijk van "mons" of berg. Het toponiem **Destelbergen** zou teruggaan op de naam "Thesle", wat zou verwijzen naar de inmiddels grotendeels genivelleerde zandheuvelds in het centrum van de gemeente. En ook het tweede deel van de gemeentenaam "bergen" verwijst naar de hogere ligging.

Het was een vrij verlaten streek bedekt met bossen, moerassen & vele waters, open plekken begroeid met heide, een gewas dat goed gedijt op zandgrond. Het toponiem Marillabaki – waaruit '**Merelbeke**' zou zijn ontstaan – was vermoedelijk de Gallo-Romeinse benaming voor een klein meertje.

Beervelde (**Lochristi**) werd afgeleid van "bruin veld", wat naar heidebegroeiing zou verwijzen. Hijfte (**Lochristi**) zou dan weer "plaats waar taxussen groeien" betekenen. Zeveneken (**Lochristi**) kan gelezen worden als "zeven eiken", de plaats waar rond 1281 de eerste kapel zou zijn gebouwd..

De naam **Sint-Lievens-Houtem** zou erop duiden dat het een bosrijke streek was. In 1003 was het bos nog dermate belangrijk dat het uitdrukkelijk werd vermeld in het document waarbij de Duitse keizer Hendrik II de goederen van de St.-Baafsabdij binnen het keizerrijk bevestigde. Een overzicht van de toponiemen in Sint-Lievens-Houtem wijst erop dat het grootste deel van het dorp minstens tot in de 12e eeuw onontgonnen was. Zelfs in de 13e eeuw worden nog "wastinae" of "woeste gronden" in Sint-Lievens-Houtem vermeld en zelfs omstreeks het midden van de 18e eeuw omvatte het dorp, ondanks de vroegere stelselmatig doorgevoerde ontginningen, nog 550 bunder bos tegenover 500 bunder akkerland.

Om het te onderscheiden van andere 'houtems', werd de naam van de Heilige Lieven er aan toegevoegd.

'Lare' of 'laar' als suffix in de plaatsnamen Botelar (Bottelare, **Merelbeke**) en Safflare (Zaffelare, **Lochristi**) zou verwijzen naar een 'open plek in een hoogstammig bos' of naar een 'bosachtig moerassig terrein'. Mogelijks ontstonden de open plekken door hakhoutwinning en werden ze gebruikt als veeweide.

Ook het Germaanse "Lo" zou synoniem zijn voor "laar". De naam Lochristi groeide vermoedelijk uit "het Lobos" (1210). Omdat deze plaats oorspronkelijk tot de Gentse H. Kerstparochie behoorde (Sancti Christi), werd er "Christi" aan toegevoegd, "Lochristi" dus.

De "woeste" gronden werden sedert het neolithicum geklaard en in cultuur genomen.

Dit kan ook geïllustreerd worden aan de hand van de gemeentenaam Gontrode (Melle), die teruggaat tot 980, als "Rothen". Het Germaanse "rothe" (ropa) zou voor "gerooid bos" staan. Dezelfde stam herkennen we in Schelderode (Merelbeke) : de oudste vermelding van deze gemeentenaam dateert uit 866 vindt men terug onder de vorm "Rodus". Een recentere bron (1002) vermeldt "Rotha". Hieraan werd "Schelde-" toegevoegd om onderscheid te maken met "Gontrode".

De oudste vermelding, Landscoutre (1118 en 1177) zou zijn ontstaan uit 'cultura' of 'kouter' : akkercomplex, bewerkte grond.

Bepaalde namen van gehuchten verwijzen dan weer naar een Gallo-Romeinse en nadien een Frankische bewoning. Door de natuurlijke hoogten en vele waters vormde deze streek een interessant vestigingsgebied.

De recentste etymologische verklaring van Heusden ondersteunt de veronderstelling dat minstens in het eerste millennium voor Christus nederzettingen in de gemeente aanwezig waren. Heusden zou nl. afkomstig zijn van "Kusidhinion", een prehistorische nederzettingsnaam afgeleid van de persoonsnaam "Kusidhinos"

'**Melle** zou zijn afgeleid van "villa Millinio", teruggaand op bronnen van 830, afkomstig van "Melinion" een nederzettingsnaam ontstaan uit de persoonsnaam Melinos.

Oosterzele gaat terug op "Ostresela" (einde 9de eeuw) "Ostresele" (1042) en valt te ontleden in "austra" (oostelijk) en "Sali" (of sal(l)a, zaalhof, een woonst bestaande uit één ruimte). Hetzelfde suffix vinden we terug in een volgende plaatsnamen binnen het huidige Oosterzele: namelijk in Gijzenzele

("Gisingasale", 864) en Moortsele ("Mortesel(l)a", 1148) en in Vlierzele ("Fliteritsale (639), nu deelgemeente van Sint-Lievens-Houtem.

In de toponymie staat "gem", "hem" of "heim" voor "huis van" en dit vinden we onder meer terug in Balegem (Oosterzele), Bavegem, Zonnegem, Letterhoutem.

We kunnen besluiten dat het vroegmiddeleeuws landschap geen woestenij was die nauwelijks door de mens werd gebruikt, maar daarentegen volledig was ingepast in de economie, als plaats waar hout werd gekapt en waar voornamelijk varkens werden gewijd. Door deze en andere activiteiten waren grote delen van het natuurlandschap gedegradeerd tot heide, woeste grond of wastine. Deze wastinae werden gekenmerkt door struikachtige vegetatie van eik en berk, naast vele grassen en kruidachtigen. De bossen waren hoofdzakelijk eikenmengbossen: eik overheerste, naast berk, en op vochtigere gronden els. In de vroege middeleeuwen is er ook een enorme opkomst van beuk, in die mate dat er op zandige ruggen echte beukenbossen ontstonden.

De tegenstelling natuurlandschap versus cultuurlandschap mag niet zo sterk gesteld worden, zoals bepaalde auteurs dit in het verleden deden, daar de vroegmiddeleeuwse bossen lang geen primaire 'oerbossen' meer waren, maar wel het resultaat van verschillende fasen van bosontginning en -regeneratie en dit reeds vanaf het neolithicum. Alleen de kernen van de grootste boscomplexen bleven gevrijwaard van menselijke activiteit.

In de volle middeleeuwen is in het studiegebied een nederzettingsverdichting merkbaar. Dit hangt samen met een bevolkingstoename. Deze wordt eerder opgevangen via een intensivering dan via ontginningen: de nieuwe nederzettingen liggen meestal in de buurt van oudere nederzettingen.

Opvallend is het feit dat de sites zich op de hogere plaatsen in het landschap bevinden (met uitzondering van de sites met walgracht), namelijk op zandige ruggen. Waar men zich in de vroege middeleeuwen gaat vestigen nabij rivieren, gebeurt dit in de volle middeleeuwen op een zekere afstand ervan.

Archeologische context

In alle gemeenten binnen het studiegebied werden archeologische sporen aangetroffen.

Enkele voorbeelden hiervan:

Voor de vroege middeleeuwen en de kerstening van de streken is het Merovingisch grafveldje dat aan de Kerkhoek te Merelbeke werd blootgelegd van groot belang. Mogelijk is er zelfs sprake van een kapelletje en een holle weg.

Ook in Balegem (Oosterzele) is er een Merovingische pot gevonden.

In 2008 en 2011 voerde SOLVA,⁵ in opdracht van het gemeentebestuur van **Sint-Lievens-Houtem**, een proefsleuvenonderzoek uit op het marktplein. Daarbij werden sporen aangetroffen die teruggaan tot de 14^e eeuw.

Recente opgravingen (in november – december 2015) door de firma Logi en

Hoorne in het kader van prearcheologisch onderzoek op terreinen van een nieuw te bebouwen OCMW-site in **Merelbeke** hebben middeleeuwse sporen (vroeg moderne wegtrajecten en een middeleeuwse occupatie) aan het licht gebracht. ⁶

De Schelde en de Noormannen.

Door de ligging in de nabijheid van Gent, deelden de gemeenten ten oosten van de stad ook in de brokken bij de belegering ervan.

Mogelijks trok Karel de Grote door het gebied in 811 bij de voorbereiding van een oorlogsvloot tegen de Noormannen. Deze noordelijke plundersaars gebruikten in de 9^e eeuw de Schelde als toegangspoort tot de Lage Landen en werden vooral aangetrokken door de rijkdom van de Gentse abdijen. Ze vestigden zich geruime tijd langsheen de Schelde (ter hoogte van huidig Duivelsteen, Sint-Baafs, Biezekapelstraat, Wijdenaard). Aan het einde van de 9e eeuw werd een castrum opgericht door Boudewijn II de Kale op de plaats van het huidige Gravensteen. De bewoners hergroepeerden zich waarschijnlijk daar (Oudburg) en op de Graslei aan de Leie.

Tijdens hun plundertochten spaarden de Vikingen ook de dorpen niet die ze aantroffen langsheen de oevers van de Schelde.

In het Merovingisch Grootdomein (dat Merelbeke, Schelderode, Bottelare en Lemberge omvatte) werd een versterking opgetrokken tegen de Vikingen. Het

⁵ <http://www.so-lva.be/projectfiles/SOLVAArcheologieRapport24.pdf>

⁶ http://dl-h.be/sites/default/files/rapporten/DLH27_MERps2015.pdf

werd bekend als Spookhof. De huidige Spookhofstraat in de huidige wijk Kwenenbos verwijst er nog naar.

Harde bewijzen naar de aanwezigheid van de Noormannen in de regio ontbreken al zijn de (minimale) verwijzingen in het hedendaagse landschap (zie hierboven) wel relevant

Eigendommen van de Sint-Pieters- & St.-Baafsabdij,

Het ontstaan van beide abdijen kadert in de christianisering van het noorden van het Frankische Rijk in de 7e eeuw. De belangrijkste zendeling voor de Scheldevallei was Amandus, oorspronkelijk afkomstig uit Aquitanië.

De nabijheid van Gent heeft zeker een sterke impact gehad op de geschiedenis van dit studiegebied. Rond het jaar 630 stichtte missiebisshop Amandus van Gent de Sint-Pietersabdij en een kerk die uitgroeide tot de St.-Baafsabdij. Beide abdijen verwierven – met steun van de Frankische vorsten en later de graven van Vlaanderen, heel wat goederen in de rand van Gent.

Om de abdij en de kerk van een materiële basis te voorzien en hun eigen zieleheil veilig te stellen, schonken de machthebbers hen landerijen. Zo ontving Sint-Pieters het kroondomein tussen Leie en Schelde en misschien ook Sint-Denijs Westrem.

De Sint-Baafsabdij bouwde zijn bezit in de daaropvolgende jaren uit ten noorden van Ganda, via schenkingen en aankopen, zodat het hele gebied tussen de Kale-Durme in het noorden en de Oude Lede in het zuiden, en tussen Ganda en het huidige Lochristi, eigendom werd van de abdij. Waarschijnlijk maakte ook Destelbergen, gelegen tussen de Oude Lede en de Schelde, deel uit van het abdijsdomein in de vroege middeleeuwen.

Op initiatief van deze abdijen werden ook de eerste kerken opgericht. De abdijen richtten hier en daar ook pachthoeven op. Deze sites groeiden later soms uit tot buitenplaatsen of riante landhuizen, waarvan men er nu nog een aantal kan terugvinden (o.m. in **Destelbergen**).

De bezittingen van de abdijen werden na de invallen van de Noormannen geësurpeerd door de Graaf van Vlaanderen. Na de terugkeer van de monniken, werden de eigendommen (deels) gerestitueerd.

Het Graafschap Vlaanderen met kasselrij Oudburg & Land van Aalst

Het gebied tussen Schelde en Dender maakte voor de 11^e eeuw geen deel uit van het Graafschap Vlaanderen en werd in leen gehouden van de Duitse keizer van het Heilige Roomse Rijk. Pas in de 11de eeuw werd de grens van Vlaanderen van de Schelde naar de Denderstreek verlegd en daarom werd die streek, omdat de leenheer de Duitse keizer bleef, Rijks-Vlaanderen genoemd.

In de 11de eeuw werd het Graafschap Vlaanderen door Boudewijn V van Vlaanderen onderverdeeld in kasselrijen of burggraafschappen, ter vervanging van de Karolingische gouwen.

Eén ervan was de kasselrij Gent, ook Oudburg genoemd, behorend tot het Franse koninkrijk. Aan het hoofd van elke kasselrij stond een burggraaf die de heer vertegenwoordigde. Voor Oudburg was dit de graaf van Vlaanderen die zetelde in de burcht te Gent, vandaar de naam "Oudburg", die eraan gegeven

werd na de bouw van de nieuwe burcht: het Gravensteen in 1180.

Oudburg vormde een kasselrij naast het Land van Aalst, het Brugse Vrije, Vier Ambachten, het Land van Waas, het Land van Dendermonde, de kasselrij Oudenaarde en de kasselrij Kortrijk (zie kaart).⁷

⁷ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kroon-Vlaanderen>

Graafschap Vlaanderen (eind 14e eeuw) met de grens van het Heilige Roomse Rijk in het rood met ten westen Kroon-Vlaanderen en ten oosten Rijks-Vlaanderen

Het omvatte tal van parochies. Een "parochie" was toen een administratief gebied dat vandaag ongeveer overeenkomt met een dorp of gemeente en het telde verschillende heerlijkheden. De 'Heer' aan het hoofd van deze bestuurlijke entiteit, richtte doorgaans een 'hof' of omwalde kasteel op binnen deze heerlijkheid (Een bewaard voorbeeld hiervan is het kasteel ter Sinckt van Munte (**Merelbeke**)). Meestal liet hij het bestuur over aan de schepenen, die in principe door hemzelf aangesteld werden. In de praktijk echter werden de schepenen meestal aangeduid door de baljuw, de plaatselijke vertegenwoordiger en vertrouwensman van de heer.

Parochies binnen de kasselrij Oudburg waren ondermeer **Destelbergen & Heusden**, alsook **Lochristi**, en twee van de huidige deelgemeenten van Lochristi: Zaffelare en Zeveneken.

Het Land van Aalst – binnen het Heilige Roomse Rijk - was van 1046 tot 1164 een graafschap, daarna werd het een kasselrij van het Graafschap Vlaanderen.

Het omvatte onder meer vijf baronieën, waaronder ook het Land van Rode. Op 27 oktober 1216 ruilde Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen en haar echtgenoot Ferrand van Portugal de feodale rechten op hun domeinen Bottelare, Gentbrugge, Gontrode, Landskouter, Melle, Melsen, Munte en Schelderode aan Radolf van Rode af, in ruil voor de rechten die deze laatste te Merelbeke en te Nieperke bezat. Radolf was op dat moment reeds heer van Balegem, Bavegem, Beerlegem, Gijzenzele, Letterhoutem, Moortsele, Oosterzele, Scheldewindeke en Vlierzele. Zo ontstond de baronie van Rode, in leen gehouden van de graaf van Vlaanderen en samengesteld uit zeventien parochies.

De kern van de baronie van het Land van Aalst was gelegen te Rode, later Schelderode genaamd. De oudst gekende heer van rode, was Iderus van Rode en leefde omstreeks 1101 en had er zijn kasteel. De restanten van de grachten van deze castrale motte zijn enkele jaren terug via een digitaal hoogtemodel terug gevonden en via een bord betaald door een project van de VLM terug publiek gemaakt.

De lenen van Rode waren in vier leenhoven gegroepeerd: Schelderode, Melle, Oosterzele en Scheldewindeke. Het telde zeven schepenbanken.

De motte van Schelderode was niet de enige motte in het gebied. Ook in Melsen was er een motte, waarvan je nog een deel van de heuvel kan zien. Ook de zogenaamde Kalvarieberg van Munte tevens is een motte, al geloofden sommigen vroeger dat het een gemodificeerde grafheuvel uit de bronstijd was. Het is een atypische motte gezien zijn ligging bovenop een heuvel. De burchtkerk heeft aanleiding gegeven tot het ontstaan van de parochiekerk, die vroeger op het voorhof stond,

nu enkel nog kerkhof. In het dal ten noorden ervan staat nog steeds een donjon, een middeleeuwse woontoren in zandsteen, ingewerkt in het latere kasteel. In Oosterzele vind je het Boekhoutekasteel, dat ook op een motte werd opgericht.

In Moortsele zijn nog resten van een merkwaardig middeleeuws poortdonjon in het Hof ter Hulst, een unicum voor Oost-Vlaanderen. Het lijkt erop – bij de studie van oude kaarten – dat er zich ook achter de kerk van Scheldewindeke een mottekasteel of donjon bevond.

Kortom, voor de vroege vorm van versterkingen, mottes en donjons, vormt deze regio één van de interessantste in Vlaanderen.⁸

Belangrijk waren toen ook de steengroeven voor de zogenaamde Balegemse steen, een witsteen waarin tal van gebouwen in Gent en omgeving werden opgetrokken. Zoals de naam dit aangeeft, werd te Balegem maar ook op de Betsberg witsteen gedolven. De steengroeven te Balegem werden opnieuw geopend in het begin van de 20ste eeuw, om de steen aan te wenden voor de restauratie van historische gebouwen.

Nieuwe tijd

Heerlijkheden – in handen van adellijke families - bleven bestaan tot het eind van het ancien régime.

De Heer van Rode was één van de aanzienlijkste in het graafschap Vlaanderen. In 1565 werd het Land van Rode verheven tot baronie en in 1682 tot markizaat. Het geslacht van Rode werd opgevolgd door dat van Kortrijk, van Kassel, van Bar, van Luxemburg en van Bourbon. Hendrik Bourbon, koning van Frankrijk, verkocht in 1602 het land van Rode aan Simeon Rodriguez d'Evora, een Antwerps koopman van Portugese afkomst. De laatste feodale heer was Charles-Joseph-Antoine Rodriguez de Évora y Vega, die in 1682 door koning Karel II van Spanje tot markies van Rode werd verheven. Het Land van Rode werd vanaf dan een markizaat.

Destelbergen, Heusden, Lochristi, Zaffelare en Zeveneken bleven, bestuurlijk onder de kasselrij van Oudburg van Gent behoren, tot het ancien régime. In 1212 huwde Beatrix van Heusden met Zeger III, burggraaf van Gent, waardoor de burggraven van Gent tevens heren van Heusden werden. De zetel van het burggraafschap Gent werd overgeplaatst naar de burcht te Heusden.⁹ Samen met de burggraaf van Brugge, Jan van Nevele, nam Zeger III een tijdlang het

⁸ We willen hier volgende kanttekening bij maken : niet alle "mottes" vermeld in een landboek of opgenomen als toponiem zijn castrale mottes. Soms gaat het om laat middeleeuwse boerderijen voorzien van een walgracht, zoals het Motje uit Zaffelare.

⁹ Deze burcht is intussen verdwenen; de walgrachten bleven deels bewaard.

regentschap waar over het graafschap Vlaanderen voor Boudewijn IX. Door zijn fransgezindheid kwam hij echter in conflict met graaf Ferrand van Portugal. In 1280 gingen de bezittingen en rechten van de burggraven van Gent over naar het huis van Zottegem.

Kasteel De Bueren, Melle

We zagen al - evenals bij de inval van de Noormannen - dat de besproken gemeenten vaak in de klappen deelden, bij conflicten en acties gericht tot de stad Gent. Op het terrein van deze randgemeenten stonden vaak de twistende kampen tegenover elkaar.

In 1452 werd ter hoogte van de Molenhoek in Merelbeke een beslissende slag geleverd in de Gentse Opstand (1449-143), waarbij de Gentse milities vernietigend werden verslagen door de hertog van Bourgondië, Filips de Goede. Vele kerken en kloosters werden door geuzen aangevallen en verwoest tijdens de godsdienstperikelen in de 16^e eeuw. De Cisterciënzerinnenabdij van Nieuwenbosch, in 1247 gevestigd te Heusden werd in 1578-9 door beeldenstormers vernield, waarna de zusters zich in Gent gingen vestigen. Daarvan zouden zich nog belangrijke resten in de ondergrond bevinden. Het klooster behield echter een nog bestaande pachthoeve bij de oude kloostersite. In de Scheldebocht, bij deze kloosterhoeve, was in 17^e en 18^e eeuw een fort gelegen dat deel uitmaakte van de verdedigingsgordel rond Gent. Dit fort en dus ook grondgebied Heusden werd verschillende malen aangevallen. In 1745 vond er een veldslag plaats tussen de Franse legers en de geallieerde troepen van Engeland, Oostenrijk en Holland: nu gekend als de "slag van Melle".

Nieuwste tijd

De dorpskern rond de parochiekerk breidde zich uit. Het was een periode van verwoede (her)bouw van kerken in neostijlen.

De oude kerk van **Merelbeke** werd in 1874 gesloopt. De dorpskern – vroeger gelegen ter hoogte van de Scheldebocht - had zich inmiddels verplaatst naar de hoger gelegen gedeelten rond de Gaverse- en de Hundelgemsesteenweg; waar men een nieuwe kerk in neostijl had opgericht. In Munte werd een nieuwe parochiekerk opgericht (1850-1875) met kerkplein ervoor, ter vervanging van de oude kerk aan de motte.

In 1889 werden, verspreid over gans de parochie **Lochristi**, 15 kapelletjes opgericht, waarin de 15 mysteries van de Rozenkrans werden afgebeeld. In 1978 - het jaar van het dorp - werden deze kapelletjes door de plaatselijke buurtcomité's en verenigingen opgekuist en gerestaureerd.

De parochie Hijfte ontstond in 1938 en maakte vroeger deel uit van de naburige Sint-Niklaasparochie van Lochristi. In 1950 werd door Monseigneur Calewaert de eerste steen gelegd van de nieuwe kerk van Hijfte.

In **Oosterzele** werd de Sint-Gangulfuskerk (1825-1830) gebouwd ter vervanging van een kerk uit 1724-1726, waarvan de toren en de westgevel in de nieuwe bouw geïntegreerd werden. De Sint-Rochuskerk, oude devotiekapel voor de patroon der pestlijders, werd in 1814 vernieuwd.

Ook in Balegem verrees op de plaats van de oude gelijknamige kerk, nl. de Sint-Martinuskerk rond 1860 sober classicistisch bakstenen bouwwerk.

Ook voor **Destelbergen, Melle, Sint-Lievens-Houtem** vallen er voorbeelden aan te halen.

Tramstatie, Destelbergen

De gemeenten behielden grotendeels hun landelijk karakter. Deze randgemeenten waren nog steeds geliefd terrein bij de Gentse gegoede families om er een zomerverblijf op te richten, of ze kozen ervoor om een herenhof of heerlijk kasteel om te bouwen.

In 1865 liet F. Van den Poele in Schelderode (**Merelbeke**) een nieuw kasteel bouwen dat nu doorgaat voor het kasteel van Schelderode. Dit kasteel, met zijn park eromheen, vormt een belangrijk element in het beeld van het dorpscentrum.

In **Destelbergen** (vooral het westen) en Heusden - trokken een aantal laat-middeleeuwse sites met walgracht en parken nieuwe bemiddelde bewoners aan die zich herinrichten tot buitengoed. Door de bescherming als dorpsgezicht van de kastelen "Notax", "Succa", "Crabbenburg", "Te Lande", "Ter Meeren" en "Van Acker" met hun aanhorigheden en omgeving werd een deel van het voor Destelbergen zo karakteristieke kasteelparkgebied gevrijwaard. Vrijwel de helft van de vroegere kasteeldomeinen werd echter de laatste decennia opgeofferd aan verkavelingen, vnl. voor villabouw.

Landbouw leverde tijdens de 19^e eeuw nog steeds de voornaamste bron van inkomsten. Daarnaast werd dit vaak gecombineerd met seizoenarbeid, bvb. in de steenbakkerijen.

Op het eind van de 19^e eeuw werden klemtonen verlegd, ging men in verschillende gemeenten binnen de Viersprong over naar tuinbouwactiviteiten, toegespitst op sierbloementeel en aardbeienkweek.

Het verhaal van **Lochristi** als bloemengemeente, is verbonden met de naam van Ferdinand Vuylsteke die er zich in 1859 kwam vestigen in de nabijheid van het kasteel Rozelaar (huidige wijk 't Kasseitje). Hij onderhield er de tuinen en verbouwde er azalea's en rododendrons. Zijn zoon richtte in 1867 het eerste tuinbouwbedrijf op, op de gronden van het kasteel. Zijn zaak groeide uit tot een internationaal erkend en gewaardeerd sierteeltbedrijf. Dat zette anderen aan om een eigen bedrijf te beginnen. De nieuwe economische activiteit zou uitgroeien tot de belangrijkste bedrijfstak van de gemeente. Lochristi kende in 1895 zo'n 47 sierteeltbedrijven. Opvallend in het straatbeeld (voornamelijk langs de Antwerpsesteenweg) waren dan ook de bloemisterijbedrijven met serres en bakstenen watertoren.

Ook in de huidige deelgemeenten van Lochristi – zoals Zaffelare en Beervelde – werd vanaf dan aan bloementeel (voornamelijk van azalea's en begonia's) gedaan. Beervelde is vooral ook bekend voor aardbeienteelt.

Ook in **Melle** (met gerenommeerde tuinbouwschool), **Heusden** en **Merelbeke** vormde het telen van bloemen, maar ook van vaste planten en groenten zoals witloof, een belangrijke bron van inkomsten. In Merelbeke leverde het de wijk 'Flora' (ook gekend als 'glazen wijk') zijn naam op.

De aanwezigheid van de uitgestrekte land- en tuinbouwgebieden maakten dat sommige delen van de gemeenten, minder door de opmars van nieuwe woonwijken werden aangetast. Dit is bijvoorbeeld het geval voor het NO-deel van de gemeente **Destelbergen**.

Waar bloemisterij- en tuinbouwbedrijven verdwenen – door oorlogsgeweld (cfr. Bombardementen op Flora (**Merelbeke**)) en verkavelingen – treft men nu nog in het straatbeeld relictten (bvb. schouwen en watertorens), naast riante bloemistenvilla's die verwijzen naar dit hoofdstuk van de geschiedenis.

In de loop van de 19^e eeuw nam ook de industriële bedrijvigheid in de Gentse randgemeenten toe. Er vestigden zich kleine bedrijven. Zo ontstond tijdens de 19^e eeuw, aan de Schelde-oever in het westen van **Destelbergen**, een textiel fabriek. Ook in Zeveneken (**Lochristi**) maakte de thuisweverij plaats voor een paar textiel fabrieken, in Balegem (Oosterzele) werd overgeschakeld naar

een weefleer werkplaats. En er kunnen nog talloze voorbeelden worden aangehaald.

Flora, Merelbeke

Meer en meer inwoners gingen werken in de stedelijke industrieën. Pendelaars naar Gent en omstreken kwamen zich vestigen in de randgemeenten van Gent en dit werd in de hand gewerkt door de verdere uitbouw van de verbindingsmogelijkheden met de steden, door spoor of grote invalswegen. Dit gebeurde soms ten koste van landschappelijk waardevol natuurgebied: in de jaren 1970 ging zo een deel van de Damvallei in **Destelbergen** verloren bij de aanleg van autoweg E17 en de verbindingsweg Gent-Zeehaven met de E40.

Bovenstaande evolutie ging gepaard met een explosieve woningbouw. Zo ontwikkelde bijvoorbeeld Beervelde (**Lochristi**) zich tot een typisch straatdorp aan de weg van de wijk Haanhout te Destelbergen naar Lokeren, die de gemeente aldus van west naar oost doorsnijdt. De dorpskern van Beervelde vertoont dan ook lintbebouwing met nog veel één-verdiepingswoningen. Het is de periode van de bouw van rijen arbeidershuizen (bvb. Langs de Dendermondsesteenweg in Destelbergen) en van de inplanting van sociale woonwijken.

Bepaalde delen van de gemeenten verstedelijkten. **Destelbergen** bezit twee afzonderlijke verstedelijkte kernen: het langwerpige dorpscentrum met kerk aan de Dendermondsesteenweg en de wijk Eenbeekeinde die morfologisch vergroeid is met de Gentse deelgemeente St.-Amandsberg. In **Merelbeke** is de wijk Flora sterk verstedelijkt.

WOI & II

Beide oorlogen lieten in de betreffende gemeenten duidelijke sporen na.

Met de aanleg van Duitse vliegvelden in o.m. Scheldewindeke (**Oosterzele**) en op de grens van Gontrode (**Melle**) en **Lemberge** tijdens de eerste wereldoorlog, werden voornoemde gemeenten oorlogsdoelwitten.

Vanaf de lente van 1916 ontstond aan Duitse zijde de vrees dat er een geallieerde aanval kon plaatsvinden vanuit het neutrale Nederland, waardoor de Duitse luchtmachtbasissen en vooral het Duitse Westfront in de rug zou worden aangevallen. Daarom startte men met de bouw van een versterkte linie gericht op Nederland. Deze was ongeveer 75 km lang en verbond het Zwin tot de overstromingsgebieden aan de Schelde te Vrasene. In het noorden van Zaffelare (**Lochristi**) treft men nog bunkers aan van deze verdedigingslinie, die bekend werd als "Hollandstellung".

Een andere bunkerlinie werd opgetrokken in het begin van de jaren 1930, als onderdeel van de verdedigingsgordel tussen Leie en Schelde ten zuiden van Gent, gekend als "Bruggenhoofd Gent". Dit onderdeel van een groter fortificatieplan werd in de volksmond "Tête de Pont de Gand" genoemd. Ook van deze linie resten nog bunkers binnen het hier bestudeerde gebied. Sommige hebben ook effectief gefunctioneerd tijdens de beginfase van de oorlog.

Andere oorlogsrelicten zijn de schuilkelders van de voormalige "Reichschule Flandern" van de SS te Kwatrecht, nu de school Mariagaard.

De gemeenten kregen het sterk te verduren zowel tijdens WO I als tijdens WO II, bijvoorbeeld tijdens de "slag om Kwatrecht (Wetteren)" (1914) waaronder ook Melle verliezen leed en tijdens de zogenaamde "achttiendaagse veldtocht" (1940) waarbij er zwaar gevochten werd ter hoogte van Gijzenzele (Oosterzele). Op het eind van de tweede wereldoorlog (1943-44) werd de 'stationswijk' – gelegen op de grens van Gentbrugge, **Melle** en **Merelbeke** – tot twee maal toe zwaar getroffen door luchtaanvallen. Deze bombardementen door de geallieerden waren erop gericht de spoorweginfrastructuur – toen een draaischijf voor Duits troepen- en munitietransport – lam te leggen. Er vielen echter veel burgerslachtoffers daar de bommen de wijk zelf troffen, waar zich tijdens de 2^e helft van de 19^e eeuw stationsarbeiders, pendelaars maar vooral ook bloemisten en tuinbouwers waren komen vestigen. De 'glazen wijk' – zo ook geheten door de aanwezigheid van de vele serres – werd na wereldoorlog II deels heropgebouwd; de verstedelijking nam er verder toe.

Bunker WOI, Munte Merelbeke

Deel 2 Het gemeenschappelijk erfgoedpakket

Aan de hand van de verschillende online te raadplegen erfgoedinventarissen van het Agentschap Onroerend Erfgoed kan het erfgoedpakket voor het werkinggebied omschreven worden. Van belang daarbij te vermelden is dat erfgoed niet louter kan onderverdeeld worden in bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed. De diverse vormen van onroerend erfgoed vertonen een losmakelijke verbondenheid. De individuele elementen kunnen slechts ten volle begrepen worden door hun plaats in het geheel. De landschappelijke context is zeer belangrijk voor het bepalen van de specifieke identiteit van het werkinggebied en het bepalen van de waarde ervan. Het is van belang om bij het uitwerken en voeren van een onroerenderfgoedbeleid rekening te houden met deze verschillende aspecten.

Het beschreven werkinggebied is rijk aan erfgoedelementen. Deze worden opgelijst in de diverse beschikbare erfgoedinventarissen. In onderstaand overzicht wordt een overzicht gegeven van de erfgoedelementen binnen het bouwkundig, archeologisch en landschappelijk erfgoed. Op basis van dit kwantitatief en kwalitatief overzicht worden een aantal karakteristieken en thema's voor het werkinggebied gedistilleerd. Deze vormen een leidraad voor de werking van de IOED. Naarmate de werking van de IOED uitgebouwd wordt, een actief consultatienetwerk wordt uitgebouwd en aan expertisedeling en – vergroting wordt gedaan, worden deze regiospecifieke kenmerken ongetwijfeld scherper gesteld. De ontwikkeling van een holistische visie – en daaraan gekoppeld beleid – op vlak van onroerend erfgoed is een continu proces en vormt een van de belangrijkste uitdagingen van de IOED.

Erfgoedinventarissen

Inventaris landschappelijk erfgoed

De inventaris van het landschappelijk erfgoed is een wetenschappelijke inventaris van waardevolle landschappen in Vlaanderen en landschapselementen, structuren en gehelen. De inventaris omvat volgende datasets: een inventaris historische tuinen en parken; een inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde en een landschapsatlas.

Gemeente	Historische tuin of park	Houtig erfgoed	Landschapsatlasrelict
Destelbergen	-	4	4

Lochristi	1	6	1
Melle	-	8	1
Merelbeke	-	40	2
Oosterzele	-	9	5
Sint-Lievens- Houtem	-	17	1

Inventaris van historische tuinen en parken

Voor de bestudeerde gemeenten binnen de Viersprong werd tot op heden slechts één enkel relict opgenomen onder het *inventaristype* "historische tuinen en parken". Het betreft het kasteeldomein van Beervelde (Lochristi) – ID 300425 : "In 1873 door Louis Fuchs voor de Graven de Kerchove de Denterghem ontworpen kasteelpark in laat landschappelijke stijl."

Merken we echter op dat de inventaris bouwkundig erfgoed voor dit gebied twee waardevolle kastelensites omvat en een kasteeldomein, als *ankerplaatsen* (cfr. infra). In deze landschappelijke gehelen zijn, naast de bouwwerken, natuurlijk ook de hoven en parken opgenomen.

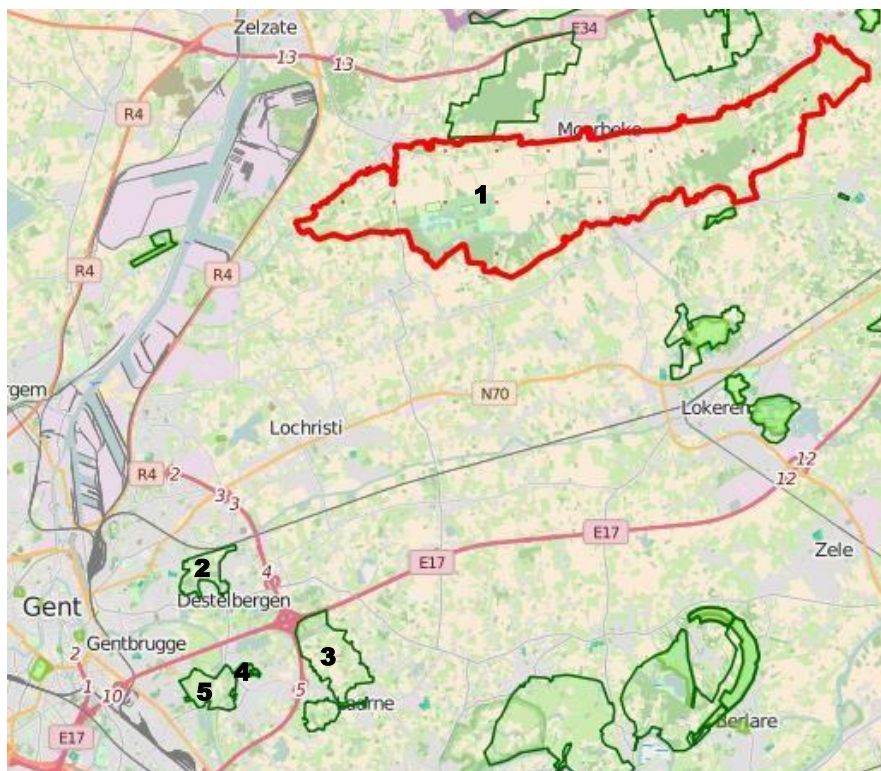
Inventaris houtige beplantingen met erfgoedwaarde

84 bomen en struiken zijn momenteel opgenomen in de inventaris houtige beplantingen met erfgoedwaarde. De huidige selectie in de wetenschappelijke inventaris, die pas in 2014 door het agentschap werd ontsloten, is in geen geval exhaustief en zal wellicht in de toekomst worden uitgebreid. Van sommige relicten heeft men wellicht momenteel geen weet daar ze voorkomen op privédomeinen, in achtertuinen.

Merelbeke heeft op dit ogenblik de meest geregistreerde items, namelijk 40 stuks.

Landschapsatlasrelict

In het totaal zijn er binnen de 6 gemeenten 12 landschapsatlasrelicten beschreven. In bepaalde gevallen zijn deze gemeentegrensoverschrijdend. Van noord naar zuid zijn dat:

Lochristi

Moervaartdepressie - ID: 135389

Strekt zich uit over verschillende gemeenten waaronder o.m Zaffelare (Lochristi). In de depressie komen zowel graslandcomplexen, boscomplexen als mozaïeklandschappen voor. Elk heeft zijn typerende ontginningsstructuur. De Moervaartdepressie is omwille van zijn laaggelegen gronden niet bebouwd geworden in historische tijden.

Destelbergen

Kastelensite Destelbergen en Sint-Amandsberg - ID 135237

In Destelbergen ligt een ensemble van de kastelen Te Lande, Krabbenburg, Ter Meren, Succa en Notax, die historisch en landschappelijk met elkaar verbonden zijn. Samen met hun aanhorigheden, hoeves, waterpartijen, parken, dreven en hovingen zijn deze kastelen een typisch voorbeeld van het voorkomen van een hele reeks kleine kasteeltjes rond Gent, behorend aan de 19de-eeuwse katoenbaronnen.

Katteneie en Schalieveld - ID 135248

De Damvallei is een natuurgebied in Destelbergen en Laarne en is ontstaan in een oude meander van de Schelde. Het laagveen van de Damvallei kent een zeer gevarieerd landschap met sloten en bomenrijen, turfputten, hooilanden en elzenbroekbosjes. Door deze verscheidenheid aan biotopen ontwikkelde zich een zeer diverse fauna en flora. Ten zuiden van de Damvallei ligt het cultuurlandschap rond twee de historische omwalde hoeven, waarvan Schalieveld in Heusden (Destelbergen).

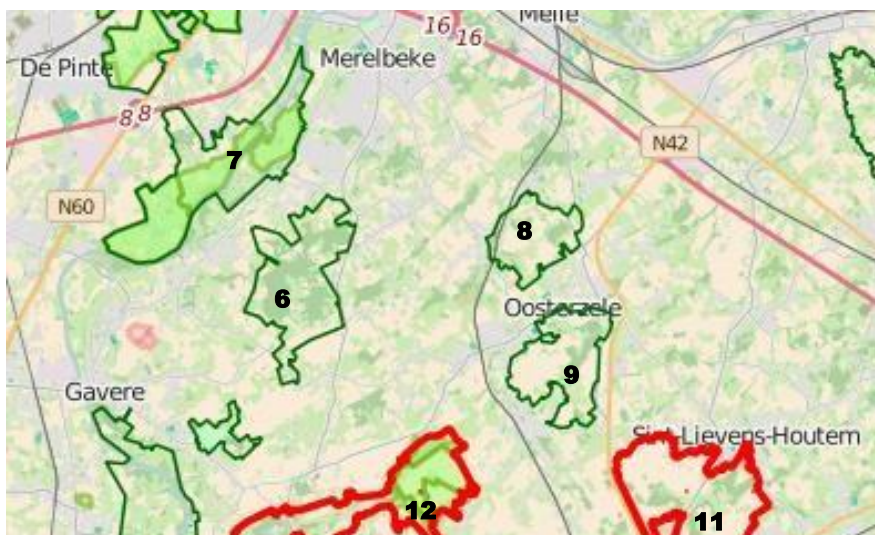
Zandberg - ID: 300766

De circa 1,5 hectare Zandberg vormt het enige relict van de stuifduinmassieven langs de Schelde in Oost-Vlaanderen. Deze zandberg bevindt zich ten noorden van Heusden (Destelbergen).

Melle en Heusden (Destelbergen)

Kasteelsite Heusden-Gentbrugge – ID 135241

De zandberg te Heusden is als stuifduin het enige relict van het duinenlandschap langs de rivierbedding van de Schelde. Aan weerszijden van de Schelde liggen verschillende 19de-eeuwse kasteeldomeinen

Bron: Geoportaal

Merelbeke

Merelbeekse bossen – ID 135208

De Merelbeekse bossen vormen een boscomplex tussen de dorpen Melsen, Baaigem, Munte, Bottelare en Schelderode. Deze bossen, die in elkaar overlopen, zijn het Makegembos, Harentbeekbos, H. Geestgoed, Bruinbos, Boswijk en Nerenbos. Het gebied is zoals blijkt uit historische kaarten sinds de 17de eeuw onafgebroken bebost (kaart van 'Het land van Aalst' uit 1644; Frickx 1743).

Scheldemeersen tussen Zevergem en Schelderode - ID 135207

De Scheldemeersen van Zevergem-Schelderode vormen één van de weinige restanten van een aaneengesloten meersenlandschap in de Scheldevallei. Het gebied wordt gekenmerkt door de afwisseling van meersen, afgesneden meanders, populierenaanplantingen en door greppels opgedeelde graslandpercelen.

Oosterzele

Betsbergebos, Gootbos en Ter Hulst - ID: 135236

Het gebied – dat zich uitstrekt over Landskouter, Moortsele, Scheldewindeke en Oosterzele - wordt gekenmerkt door een golvend reliëf met zandige ruggen en meestal gesloten depressies met omhaagde weiden en talrijke percelen nat bos waaronder enkele bronbosjes. De landelijke bewoning is geconcentreerd in kleine gehuchten rondom het open kouterlandschap. De Betsberg is een tertiaire opduiking met een hoogte van 63 m en een ontginningssite van Balegemse steen. In het gebied komen enkele interessante historische gebouwen voor.

Ettingebos - ID: 135209

Dit gebied situeert zich tussen Oosterzele en Scheldewindeke (Oosterzele) in het noorden en Balegem (Oosterzele) in het zuiden. Op het kasteelpark van Keiberg sluit het Ettingebos aan, dat in de vallei van de Ettingebeek gelegen is. Ten zuiden van het Ettingebos bevindt zich de stokerij 'Van Damme' en ten westen en zuiden daarvan liggen twee kouters met elk een windmolen.

Kasteeldomein van Leeuwergergem en omgeving - ID: 135213

Het kasteeldomein van Leeuwergergem, bij Zottegem, behoort tot de belangrijkste 18e-eeuwse realisaties van Vlaanderen. Het park is een combinatie van een

klassieke Franse en een romantisch Engelse tuin. Het kasteeldomein strekt zich deels uit over het grondgebied van Oosterzele: Balegem.

Oosterzele (Balegem) en Sint-Lievens-Houtem

Vallei van de Cotthembeek met omringende kouters - ID: 135396

Het gebied omvat de vallei van de Cotthembeek, stroomopwaarts van de dorpskern van Sint-Lievens-Houtem, het gehucht Cotthem en de open koutergebieden ten noorden en ten zuiden van deze vallei. Het is een onverstoord gebied met een sterk contrast tussen de gesloten beekvallei en de open kouters.

Vallei van de Munkbosbeek met het kasteeldomein van Beerlegem - ID: 135388

De kleinschalige vallei van de Munkbosbeek loopt centraal door de gemeente **Oosterzele** (Balegem en Scheldewindeke) en door Zwalm, Gavere en Zottegem.

Inventaris van de archeologische zones

Er is maar één archeologische zone afgebakend binnen het studieterrein. Het gaat om het prehistorisch sitecomplex van de depressie van de Moervaart, dat onder meer het noordelijk deel van de gemeente Lochristi omvat. Het gaat om een fossiel meer uit het Laatglaciaal, dat tijdens het vroeg holoceen uitdroogde. Via archeologische veldkartering zijn tal van archeologische sites binnen de zone gekend, die er op wijzen dat dit gebied tijdens de steentijd (finaal paleolithicum t/m neolithicum) een grote aantrekkingskracht uitoefende op de mens. Getuige hiervan zijn de talrijke vondsten van lithisch (voornamelijk silex) en organisch materiaal in de meersedimenten

Gemeente	Archeologische zone
Destelbergen	-
Lochristi	1
Melle	-
Merelbeke	-
Sint-Lievens-Houtem	-

Uiteraard zijn er heel wat archeologische sites binnen het gebied van de Viersprong aanwezig, maar een overzicht ervan ontbreekt.

Inventaris van het bouwkundig erfgoed

Deze inventaris biedt een uitgebreid wetenschappelijk overzicht van het bouwkundig patrimonium met erfgoedwaarde in Vlaanderen. Het gaat daarbij niet alleen om kerken en kastelen, maar ook bijvoorbeeld om volkscafés, kapelletjes, molens, schoolgebouwen e.a.

Bouwkundige gehelen

Gemeente	dorpsgezichten	Straat/tragel/dries/steenweg/baan	Sociale woonwijk
Destelbergen	1	20	-
Oosterzele	-	11	1
Lochristi	-	18	-
Melle	-	6	-
Merelbeke	2	22	2
Sint-Lievens-Houtem	-	4	-

Bouwkundige relictten - Burgerlijke architectuur

Gemeente	Hoeve/ Boerenarbeidershuis/ Boerderij/ Boerenburgerhuis/ Hof	Dorpshuis/Stadswoning Woonhuis/Reeks huizen Arbeidershuis/Rijhuis/Hoe- khuis Kunstenaarswoning	Kasteel & bijgebouwen/Landhuis/ Herenhuis/Villa/Domein/Site / Chalet/ Buitengoed/ Burgerhuis
Destelbergen	114	48	60

Oosterzele	102	21	36
Lochristi	161	29	61
Melle	25	15	58
Merelbeke	113	28	57
St.-Lievens-Houtem	38	-	6

Religieuze architectuur

Gemeente	Kerk	Kapel/ Kruisbeeld	Klooster	Pastorie	Andere
Destelbergen	3	4	1	1	1
Oosterzele	7	15	3	6	-
Lochristi	5	15	3	5	-
Melle	3	1	4	3	-
Merelbeke	8	12	3	6	2
St.-Lievens-houtem	5	8	2	5	1

Andere

Gemeente	School	Gemeentehuis	Molen/ Molenromp/ Molenaarswoning Maalderij	Bedrijf/Industriële site
Destelbergen	4	2	2	3
Oosterzele	5	2	8	1
Lochristi	5	3	0	1

Melle	3	1	2	2
Merelbeke	6	4	5	-

Sint-Lievens-Houtem		2	2	3
---------------------	--	---	---	---

Duiding van het gezamenlijke erfgoedpakket

Het studieterrein bevat een ruim en gevarieerd aanbod aan onroerend erfgoed. Een deel van deze relictten – soms gaat het om gehelen – werd erkend als “monumenten”. Hierbij een overzicht van het aantal beschermde erfgoedrelictten per gemeente:

Gemeente	Aantal relictten
Destelbergen	47
Lochristi	36
Melle	13
Merelbeke	43
Oosterzele	23
Sint-Lievens-Houtem	49

Landschappelijk erfgoed

Binnen het studieterrein bleven nog tal van waardevolle natuurhistorische landschapselementen, structuren en gehelen bewaard. Het gaat om bossen, meersen, duinen, kasteeldomeinen e.a.

Typisch voor de regio ten zuiden van de Schelde zijn de talrijke middeleeuwse visvijvers, waarvan er nu nog maar enkele overblijven. Op de Ferraris-kaarten bemerkt men dat de streek ‘bezaaid’ is met vijvers. Men bekwam die vooral door

in beekvalleien dammetjes op te richten, zodat men een reeks vijvers achter elkaar bekwam in eenzelfde vallei.

Voor de gemeenten van de Bovenschelde is de baksteenproductie beeldbepalend geweest voor het uitzicht van de vallei. Hoewel de veldovens en droogplaatsen verdwenen zijn, zijn de uitgebrikte gronden met hun langwerpige vorm en doorsneden door afwateringsgreppel typerend voor de alluviale vallei.

Archeologische sites

Overzicht vindplaatsen gedocumenteerd via de Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

gemeente	Destelbergen	Lochristi	Melle	Merelbeke	Oosterzele	Sint-Lievens-Houtem
Vindplaats en totaal	73	122	52	52	43	46
Arch. onderzoek	25	81	14	22	22	29
Toevalsvon	13	2	2	2	8	14

dst						
Opmerking	Prospectiethesis Heusden	Prospectiethesis Lochristi, Zaffelare	Prospectiethesis Gontrode	Actieve groep vrijwilligers	Prospectiethesis Landskouter, veldverkenning Pam	Veldverkenning Pam
% arch/vindpl	34%	66,4%	26,9%	42,3%	51,2%	63%

steentijd	13	55	4	7	8	15
metaaltijden	7	2	10	5	6	5
Romeinse tijd	13	4	6	18	7	7
Middeleeuwen	32	43	27	20	20	23
Nieuwe tijd	18	18	4	8	6	7
Nieuwste tijd	3	2	3	2	3	3

Normaal gezien geeft de verhouding tussen archeologisch onderzoek en totale vindplaatsen enigszins een indicatie over de dichtheid van het archeologisch potentieel. Dit beeld kan evenwel verstoord worden door andere factoren, zoals de mate van grote bodemingrepen met verplicht onderzoek sinds 2000, de aanwezigheid van actieve vrijetijdsarcheologen of verenigingen, geprogrammeerd onderzoek door de universiteiten/instellingen. Prospectiethesissen (veldverkenningen) door studenten van de UGent, leveren een veel groter aantal vindplaatsen op dan voor gemeenten waar dat niet is gebeurd en verstoren dus het beeld. Dat is het geval voor Heusden (Destelbergen), Lochristi en haar deelgemeente Zaffelare, Gontrode (Melle) en Landskouter (Oosterzele). Maar ook gerichte veldverkenningen zoals voor de ruilverkaveling Sint-Lievens-Houtem, uitgevoerd door het PAM-Velzeke, of de prospecties van Marc Rogge in Oosterzele geven een enigszins vertekend beeld. Het meest zichtbaar is dat in de percentages van Lochristi, Oosterzele en Sint-Lievens-Houtem. De invloed van verplichte verkenningen en opgravingen zien we vooral in Merelbeke weerspiegeld, waar nogal wat bedrijventerreinen, woonuitbreidingen of nieuwe openbare gebouwen voorkomen. Maar ook de groep vrijwilligers die daar actief is, heeft mee helpen bepalen dat de gemeente niet moet onderdoen voor de andere.

De toevalsvondsten kunnen de activiteit van metaaldetectoristen weerspiegelen.

Naar globale interpretatie geeft het de indruk dat de dichtheid overal nogal gelijk is, met een uitschieter voor Lochristi. Maar dat laatste is een foute indruk omdat bij veldprospecties in landelijk gebied overwegend meer steentijd en

laatmiddeleeuwse walgrachtsites (onginningshoeves) voorkomen. De grote rivieren, in casu de Schelde, zijn de meest bepalende factoren om bewoning of menselijke activiteit aan te trekken. In het heuvelige achterland nemen de beken die rol enigszins over, maar is er een meer verspreide occupatie. De lemig-zandgronden ten zuiden van de Schelde zijn voor de vroege boeren attractief wat zich vertaalt in relatief veel Romeinse sites (de gerichte prospectie van Mark Rogge en het Pam Velzeke, spelen hier ook wel een rol in).

Vanuit chronologisch standpunt moet men er rekening mee houden dat er meerperioden-sites tussen zitten waardoor de optelsom van de vindplaatsen per periode hoger is, dan het eigenlijk aantal vindplaatsen. Voor de steentijden scoort vooral Lochristi hoog, wat te wijten is aan de twee prospectiethesissen. Lochristi geeft dan weer weinig voor de metaaltijden en de Romeinse tijd, wat waarschijnlijk wel de werkelijkheid weerspiegelt omwille van zijn geringe aantrekkingskracht voor vroege bewoning wegens het ontbreken van de grote rivieren of beken. De relatief hoge cijfers voor alle gemeenten voor de middeleeuwen is het gevolg van het grote aantal walgrachtsites en kastelen in het gebied, die gemakkelijk te herkennen zijn en te dateren. Het valt wel op dat de meeste sites uit de beide wereldoorlogen niet zijn opgenomen. Zo ontbreken de vliegvelden uit WO I van Gontrode en Scheldewindeke en de bunkerlinie van het Bruggenhoofd Gent uit WO II.

We kunnen besluiten dat het gebied een interessante en gedifferentieerde regio vormt voor wat betreft de archeologie.

Voor vroege burchten, castrale mottes en donjons, beschikt de regio over zeer uiteenlopende en talrijke voorbeelden, op een niveau dat moeilijk zijn gelijke haalt in Vlaanderen.

Er zijn ook wat kerken verplaatst zoals in Merelbeke en Munte, waarvan in de ondergrond ongetwijfeld nog resten van zijn. Op de kerkhoek in Merelbeke wordt de oude vorm van de kerk zelfs in opgaand groen gesuggereerd.

Er werd in het verleden degelijk vorsingswerk verricht door amateurarcheologen verbonden aan lokale heemkundige kringen (o.m. de Gonde uit Melle en Archeome uit Merelbeke). Daarnaast gebeurden er meer op systematische wijze opgravingen door de afdeling archeologie van de universiteit Gent (o.m. in Heusden (Destelbergen), in Merelbeke, in Lochristi).

Uit toevalsvondsten en de historie van de streek valt af te leiden dat het studiegebied tal van interessante archeologische vindplaatsen dient te omvatten, dit met uitzondering van de delen van Merelbeke en Melle die sterk werden gebombardeerd tijdens WO II.

Dorpsgezichten en plattelandsarchitectuur

Ondanks de nabijheid van de stad, de suburbanisatie en de verstedelijking van enkele wijken binnen het studiegebied, kunnen de gemeenten worden getypeerd als "woongemeenten", "woongemeenten in landelijke zones" of nog als "verstedelijkte plattelandsgemeenten". Het landelijke aspect bleef grotendeels bewaard. Enkele dorpskernen behielden hun oorspronkelijke structuur en werden vanwege hun beeldbepalend karakter beschermd (in Destelbergen: 1 en in Merelbeke: 2).

Heel wat bouwkundige relictten kunnen we samenbrengen onder de noemer "plattelandsarchitectuur". Het betreft hier hoeves, boerderijen, boerenburgerhuizen en hoven, maar ook herbergen, cafés, wind- en watermolens, molenaarswoningen en maalderijen passen onder deze denominatie.

Sommige windmolens werden gerestaureerd en zijn nog operationeel. Van de meeste van deze relictten werden de wieken of het rad en het binnenwerk verwijderd en rest nog enkel de molenromp. Deze kreeg in bepaalde gevallen een woonfunctie of fungeert als bergruimte. De meeste (wind)molens treft men aan in Oosterzele, de oudste molen – een 15^e eeuwse watermolen – valt onder het onroerend erfgoed van Sint-Lievens-Houtem.

Pas de laatste decennia werden in deze goed bereikbare gemeenten talrijke land- en tuinbouwgronden, kasteelparken, bossen en duinengebieden of moerassige gronden door verkaveling bouwrijp gemaakt voor bewoning of kleinindustrie.

Tenslotte zijn op de dorps- en gehuchtvormen interessant. In de regio liggen tal van driesgehuchten, van kleine tot hele grote (De Hauw in Scheldewindeke). Dit zijn middeleeuwse pleinvormige arealen waarrond zich de landelijke bewoning situeerde. Het waren gemene gronden die dienden om de dorpskuddes te verzamelen vooraleer die via de driftwegen naar de veldgebieden werden geleid, vandaar de aanwezigheid van een waterput. De grotere vormden een uitzondering omdat het eerder restgebieden waren die niet in ontginning waren opgenomen. Soms zijn ze gekoppeld in een voor- en achterdries (Oosterzele). De voortuinen zijn na het wegvallen van de kuddebeweiding geprivatiseerd, waardoor de pleinen sterk verkleinen en soms een driehoekvorm bekomen door de uitgaande wegen met elkaar te verbinden. Ook het resterende plein is dikwijls in de loop van de 20ste eeuw volgebouwd, al zijn de oude rooilijnen vaak nog herkenbaar. In Lochristi zijn de driesen eerder langwerpige straatverbredingen (o.a. centrum van Beervelde, Lochristi en Zaffelare) dan veelhoekige pleinen.

Van werkmanswoning tot kasteel

De inventaris bouwkundig erfgoed omvat dorps- of stadswoningen, rij- en hoekhuizen, reeksen huizen & arbeiderswoningen. Rond de kerk groeide in de loop van de geschiedenis de dorpskern verder aan, nieuwe wijken ontstonden; vooral in het centrum en langs de invalswegen ontstond lintbebouwing. Door hun ligging nabij de stad, groeiden ze uit tot residentiële gemeenten. Naast arbeidswoningen en sociale wijken omvatten ze ook een groot aantal villa's, land- of herenhuizen en bouwwerken die de term 'kasteel' waardig zijn. Tijdens de Frankische tijd richtte men in het landschap 'sala' op – zaalwoningen, grote hovingen, die in latere tijd soms werden verbouwd tot riante woningen. Abten van de Gentse abdijen (bvb. kasteel Rozelaar in St.-Lievens-Houtem) of 'Heren' van de oude heerlijkheden (bvb. ter Sinckt, Munte (Merelbeke) o. vestigden zich in omwalde kastelen.

Het was vooral de Gentse adel & gegoede Gentse industriëlen die zich 'in de rand van de stad' kwamen vestigen. Vooral in de 19^e-begin 20ste eeuw bouwden – of

verbouwden ze -in dit gebied een bestaande hof of kasteel tot een 'zomerresidentie'.

Op het eind van de 19e eeuw werden in gemeenten als Lochristi, Destelbergen, Merelbeke, Melle en Oosterzele de nodige gronden verworven met het oog op sierteelt- en tuinbouwactiviteiten. Naast serres en bloemisterijschouwen werden ruime woningen gebouwd. Eén voorbeeld daarvan is het in eclectische stijl opgetrokken "Kasteel Dr. Waelkens", ook gekend als "kasteel van Zaffelare".

Religieuze architectuur - parochiekerken, pastorieën, kapellen en andere

Binnen het gebied van de Viersprong treffen we zo'n 31 kerken aan. Het merendeel van de parochiekerken is heterogeen van stijl, als gevolg van opeenvolgende bouwcampagnes.

Na de kerstening van de streek door de missiebisshop Amandus in de 7^e eeuw, werden ook in de rand van 'Ganda' de eerste kerken opgericht. Bij slechts enkele bouwkundige relictten bleven romaanse stijlsporen bewaard. Voorbeelden van kerken met verwijzingen naar deze stijlperiode zijn de St. Michielskerk (koor) van Sint-Lievens-Houtem, de kleine plattelandskerk St.-Agatha in Landskouter (Oosterzele), de St.-Stephanuskerk (portaal) van Melsen (Merelbeke).

Het merendeel van de aanwezige kerken – en vaak ook de bijhorende pastorieën – zijn opgetrokken of verbouwd in een neostijl (neoromaans/neogotisch). Namen van architecten verbonden met vele van deze neobouwwerken zijn o.m. Louis Minard, De Perre Montigny, Adrien Bressens.

Verder vermelden we nog als bouwkundige gehelen met een religieuze functie: twee bedevaartsplaatsen met ommegangskapellen, namelijk het Bergenkruis van Destelbergen en het geheel van de barokke St.-Annakerk van Bottelare met de St.-Annakapellen.

Typisch ook voor het landelijk milieu is de aanwezigheid van talrijke devotiekapellen of kruisbeelden – en in St.-Lievenshoutem de Mariagrot Cotthem – op de kruising van wegen, op privégronden: kastelen, hoeves of akkers. Deze kapellen vormen vaak samen met hagen en bomen (voornamelijk lindes) herkenbare sites in het landschap. Voorbeelden daarvan zijn o.m. de Sint-Reinildiskapel in Vlierzele (sint-Lievens-Houtem) en de barokke pijlerkapel in Oosterzele. In Munte (Merelbeke) vormt de grote grafkapel bovenop een motte en het kerkhof één geheel, deel uitmakend van het beschermd dorpsgezicht.

In zowat alle gemeenten zijn/waren kloosters aanwezig: Destelbergen (1), Lochristi (2), Melle (4), Merelbeke (3) en Oosterzele (1); in het merendeel van de gevallen verbonden met een school- of een verzorgingsinstelling.

Lokale industrie

Gerenoveerde en/of verbouwde oude bedrijfspanden en woonhuizen verwijzen naar een verdwenen of nog bestaande kleinschalige, lokale industrie: verbonden met de textiel- en tapijtindustrie, met bloemisterijen, steenbakkerijen, stokerijen en brouwerijen (o.m. Betsberg & Van Damme (Oosterzele), De Rode Leeuw & Huyghe (Melle)).

Brouwerij De Fontein, Balegem Oosterzele

mobilitetsinfrastructuur

De regio wordt doorkruist door een druk wegennet, gegroeid uit heir- en landwegen en vanaf de 19^e eeuw door spoor- en buurtspoorwegen. De Schelde – deels gekanaliseerd – en een aantal onbevaarbare rivieren en waters doorkruisen het gebied. Vier spoorwegstations (Balegem en Scheldewindeke (Oosterzele), Melle), een stationswachtershuis in Oosterzele werden opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, alsook de beschermde woonst van de stationschef bij de eindhalte en stelplaats van de buurtspoorlijn Gent(Zuid)-Merelbeke.

Kleine bouwkundige elementen verbonden met immaterieel erfgoed

Het marktkruis van **Sint-Lievens Houtem** verdient hier een speciale vermelding daar het verbonden is met de Livinus-bedevaart en het marktgebeuren, dat sinds 2010 werd opgenomen op de Unesco-lijst van immaterieel erfgoed.

Een aantal kleine bouwkundige elementen in **Lochristi** refereren dan weer aan het middeleeuwse dierenepos “van den vos reynaerde” en wel omdat hierin sprake zou zijn van het dorp Hijfte. Het gaat om een 7-tal beelden en banken in Lochristi, Hijfte en Zaffelare; sommige daarvan bevinden zich op het toeristisch traject van de Reynaert samenzweetersroute.

In **Destelbergen** werd een landelijke nederzetting uit de Late IJzertijd/Vroege Gallo-Romeinse tijd nagebouwd. Binnen deze “Gallische hoeve” doet men aan experimentele archeologie: allerhande publieksactiviteiten zijn gericht op de herbeleving van de ze historische periode.

Talrijke monumenten en standbeelden herinneren aan het oorlogsgeweld die de streek kende in de loop van de geschiedenis, zo ook de volgende relictten:

Bunkers als kleine landschapselementen

In de inventaris bouwkundig erfgoed van het agentschap zijn voor Melle 2 Duitse bunkers uit WO I opgenomen. Deze militaire constructies werden opgetrokken op het vliegveld dat in Gontrode werd aangelegd, tegen de grens met Lemberge aan en waarvan naast bommenwerpers ook zeppelins gestationeerd waren.

Ook tal van bunkers op grondgebied Lochristi (Zaffelare) maakten deel uit van de hoofdlinie van de Hollandstellung uit WO I, ten oosten van het Kanaal van Gent naar Terneuzen.

Op de Muntekouter – deel uitmakend van de ankerplaats “Merelbeekse bossen” - bleven enkele bunkers uit de jaren 1930 bewaard, deel uitmakend van het “Bruggenhoofd Gent” of TPG (Tête de Pont de Gand).

Van deze militaire linie lopend van de Leie in Astene tot de Schelde in Kwatrecht en opgericht als laatste verdedigingslinie van Gent bleven echter meer bunkers bewaard dan opgenomen in de voormelde inventaris. Dit wordt duidelijk bij raadpleging van de grondig gedocumenteerde website door Dhr. Luc Van de Sijpe.¹⁰

Conclusie

Vooraf de nabijheid van Gent en van de Schelde en zijrivieren hebben grotendeels het cultuurlandschap van de gemeenten binnen de samenwerkingsverband bepaald.

De historische ‘Gentse connectie’ wordt duidelijk in nogal wat afhankelijkheden van de Gentse abdijen en voor de ontginningsgebieden ook met de Gentse patriciërs (voornamelijk in de hoeves met walgracht in de vlakkere valleien te zien of in de beekvalleinen in het heuvelland). Landschappelijk betreft dat gebieden met ‘veld’namen, die overal voorkomen maar zich in het noorden vooral als bulkenlandschappen typeren, maar het in het zuiden een combinatie betreft van bulken in de valleien en open landschappen op de heuvelruggen. Opmerkelijk en typerend voor de Gentse connectie is eveneens het feit dat de oude verkeersassen allemaal in de richting van de grootstad verlopen.

Globaal kan de region gedefinieerd worden als de overgang tussen Benedenschelde en Bovenschelde met zijn hinterlanden (noordelijke en zuidoostelijke) met eenzelfde invulling in verscheidenheid door de wisselende geomorfologische ondergrond. De verscheidenheid is typerend voor het werkingsgebied. Er zijn immers drie landschappelijke eenheden: de Scheldevallei (alluviaal en oevers), de noordelijke vlakke veldgebieden (dekzanden in de Vlaamse vallei) en het zuidoostelijke heuvelland (zandleemstreek).

De hoger gelegen delen van de aanvankelijk verlaten streken, ingenomen door ‘woeste gronden’, moerassen, vennen, heide en bossen, waren reeds sinds de oudste tijden geliefde vestigingsplaatsen. Dit houdt in dat de bodem vermoedelijk heel wat archeologisch materiaal omvat.

Het gebied werd landschappelijk interessant bevonden om versterkingen op te richten. Enkele middeleeuwse omgrachte kasteelsites bleven bewaard, weliswaar verbouwd, doch vaker als archeologisch relict.

In de loop van de geschiedenis evolueerden de dorpen uit kleine nuclei - rond een dorpskerk - tot straatdorpen.

Heel wat kerken, kapellen en andere openbare gebouwen (gemeentehuizen, (klooster)scholen, e.a.) bleven bewaard maar werden doorheen de tijd verbouwd en aldus aangepast aan de stijlnormen van de tijd.

Vooraf de rurale architectuur – met hoeves, stallingen, water- en windmolens e.a. en een kleinschalige bebouwing (dorpshuizen, herbergen e.a.) overwegen.

Herenhoven en de zogenaamde “maisons de plaisance”, zomerverblijven voor de Gentse elite, werden vooral op het eind van de 19e – begin 20e eeuw in deze banlieuegemeenten opgericht. Deze gebouwen namen de vorm aan van imposante burgerwoningen, villa's of kastelen. Vaak voorzien van een tuin of

¹⁰ www.bunkergordel.be/6-bunkeroverzicht%20per%20gemeente.htm

park, vormen het - soms nog tot vandaag - groene oasen in de vandaag dichtbevolkte wijken.

De goede weg- en spoorinfrastructuur ontsloten – vooral na de Eerste Wereldoorlog - de betrokken gemeenten en maakten het interessante vestigingsplaatsen voor arbeiders, spoorwegpersoneel en pendelaars.

Woon- en tuinwijken met typische architectuur en inplanting en lintbebouwing langsheen grote invalswegen waren gevolgen hiervan. Sommige wijken verstedelijkten.

Ook kleine en middelgrote bedrijven (brouwerijen, textielfabrieken e.a.) kwamen zich vestigen tussen de woonhuizen en vielen door hun omvang nauwelijks op in het straatbeeld.

De grote open ruimtes en de voornoemde transportmogelijkheden trokken tuinbouwers en bloemisten aan die hun teelten in de eerst plaats afstemden op de behoeften van de stedelingen. Bepaalde wijken en hele gemeenten verwierven bekendheid voor bepaalde teelten. Ook deze agrarische activiteiten brachten typische onroerend erfgoedrelicten met zich mee. We denken daarbij onder meer aan serres, schouwen, waterreservoirs en bloemistenwoningen.

De Schelde fungeerde als waterweg, waarlangs ook havens, scheepswerven, trekwegen, ponten en bruggen, werden voorzien. Bouwmaterialen werden via de Schelde aangevoerd (Doornikse steen) - en verwerkt in bepaalde lokale bouwwerken - en ook verscheept (Balegemse steen, Scheldesteen) naar de stad. De alluviale strook werd ontgonnen door de steenbakkersnijverheid. Deze seizoensarbeid liet duidelijke sporen na in het huidige natuurgebied.

Er bleven vandaag relatief veel bossen bewaard op plekken die voor de landbouw weinig waarde hadden. Op bepaalde plaatsen vindt men ook vandaag nog een rijk en gevarieerd landschap, met vrij unieke elementen zoals rivierduinen, donken, depressies, visvijvers e.a.

Elke historische periode valt te illustreren aan de hand van meerdere typische onroerend erfgoedrelicten, van grafheuvels uit de Bronstijd tot overblijfselen verwijzend naar de oorlogsperiode (vliegvelden, bunkers); daarnaast zijn zowat alle types erfgoed – archeologisch, bouwkundig, landschappelijk en houtig – door diverse items vertegenwoordigd.

Deel 3 betrokken erfgoedactoren actief in de regio

In sommige gevallen wordt binnen de gemeenten bij onroerend erfgoed dossiers en in het kader van acties door de Erfgoedcel Viersprong reeds samengewerkt met onderstaande actoren.

Reeds aanwezige contacten zullen worden geïntensifieerd, daarnaast zal een netwerk van contacten met 'nieuwe' erfgoedactoren een netwerk worden uitgebouwd.

Bovenlokale organisaties - Vlaams niveau

Organisaties waarvoor erfgoed- of erfgoedzorg een hoofdopdracht is.

Overheid

- . Agentschap Onroerend Erfgoed
- . Agentschap Natuur en Bos
- . VLM

Professionele erfgoedactoren

- . Herita
- . FARO
- . CRKC
- . Epitaaf
- . Familiekunde Vlaanderen
- . Heemkunde Vlaanderen
- . CAG
- . VVIA
- . LECA

Regionale organisaties en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden

Overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed – Provincie Oost-Vlaanderen
Agentschap Natuur en Bos – Provincie Oost-Vlaanderen

Professionele erfgoedactoren - expertisecentra en steunpunten

- . Erfgoedcel Viersprong
 - . Regionaal Landschap en bosgroepen
- Regionale Landschappen werken op basis van het Natuurdecreet aan draagvlakverbreding voor natuur. In Oost-Vlaanderen vind je volgende regionale landschappen:
- Regionaal landschap Schelde-Durme (waartoe Melle behoort)
- Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen (waartoe Sint-Lievens-Houtem behoort)
- . Provincie Oost-Vlaanderen, dienst erfgoed en erkend onroerend erfgoeddepot ¹¹
- Specialisten op het vlak van:
- bouwkundig erfgoed
 - funerair en maritiem erfgoed
 - religieus erfgoed
 - molenerfgoed (MOLA)
 - depotbeheer, behoud en conservatie van voorwerpen
 - archeologie
 - PAM, Provinciaal Archeologisch Museum Velzeke (inclusief erkend archeologisch erfgoeddepot)
- . Monumentenwacht Provincie Oost-Vlaanderen

¹¹ www.oost-vlaanderen.be/public/cultuur_vrijetijd/cultuur/erfgoed_monumenten/index.cfm

. Toerisme

Enkele van de betrokken gemeenten participeren al jaren in een toeristisch overleg. Zo maken Melle en Destelbergen deel uit van Toerisme Scheldeland, Oosterzele van Toerisme Vlaamse Ardennen, Lochristi van Toerisme Waasland – Gent bloemenregio.

Vrijwillige actoren

. Natuurpunt

Natuurpunt Boven-Schelde is actief in Melle en Merelbeke – Natuurpunt Gent vzw is actief in Destelbergen, Natuurpunt Moervaart-Zuidlede is actief in Lochristi. Natuurpunt Oosterzele is actief in Oosterzele, Natuurpunt Houtem is actief in Sint-Lievens-Houtem. Via de regionale koepels is Natuurpunt regionaal verankerd.

Andere (mogelijke) partners

. Archieven

. Bibliotheken & bibliotheeksamenwerkingsverband De Vijf

Ook de andere IOED's in het Vlaamse onroerend erfgoedlandschap worden gezien als belangrijke partners, als klankbord en voor het uitwisselen van expertise.

. Dekenijen

. Hogescholen – Universiteit Gent

Het samenwerkingsverband paalt aan de stad Gent, wat enorme opportuniteiten oplevert voor mogelijke samenwerkingsverbanden met hogere onderwijsinstellingen. In eerste instantie wordt nagegaan in hoeverre (pojectmatige) samenwerking kan met vakgroepen, leerlijnen,..., binnen Universiteit Gent en Hogeschool Gent.

Lokale actoren

Overheden en betrokken administraties of diensten

Naast de beleidsverantwoordelijken zijn binnen de gemeenten volgende uitvoerende diensten aanwezig die vanuit een verschillende invalshoek betrokken zijn bij het lokale onroerend erfgoed: sommige op een directe, andere op een indirecte manier. Het zijn noodzakelijke partners om een gedegen onroerend erfgoedbeleid te kunnen uitwerken.

. Dienst burgerzaken

. Ruimtelijke ordening

. Patrimonium

. Milieu

. Cultuur

. Toerisme en feestelijkheden (Lochristi)

. Archief

. Erfgoed (Merelbeke)

Vrijwilligers/verenigingen begaan met erfgoed

Cultuurraden

Amateurarcheologen en metaaldetectoristen

Vrijwilligers verbonden met de toeristische dienst

Merelbeekse werkgroepen: Erfgoed Melsen, Schelderode, Bottelare, De Muntenaar, Flora

Zijn vertegenwoordigd in de Erfgoedcommissie Merelbeke

ErfgoedCommissie Merelbeke

De commissie bestaat uit zowel afgevaardigden van verenigingen als geïnteresseerde burgers.

De ErfgoedCommissie brengt o.m. advies uit met betrekking het onroerende erfgoed in de gemeente. Zij streeft ernaar het erfgoed in Merelbeke onder de aandacht te brengen en te behouden. Zorgden reeds voor de actualisering van de inventaris bouwkundig erfgoed, voor de inventarisatie van het houtig en funerair erfgoed. <https://sites.google.com/site/erfgoedmerelbeke/>

Koninklijke Sint-Jozefsgilde - Hundelgemsesteenweg 618A, 9820 Merelbeke

De Gilde werd opgericht in 1946 als bond voor timmerlieden en schrijnwerkers.

In 1998 kreeg de Gilde een lokaal ter beschikking voor de opbouw van een documentatiecentrum voor bouwvakambachten. In 't Werkhuis wordt de collectie tentoongesteld. Dit omvat materiaal rond timmer – en schrijnwerk, steenbakken en metselwerktechnologie, natuursteen en steenkappen en de afwerking van gebouwen. Er is ook een vakbibliotheek De collectie is op afspraak te bezichtigen. De organisatie is vertegenwoordigd in de erfgoedcommissie van Merelbeke: www.sint-jozefsgilde.merelbeke.net

De vrienden van Willy vzw & het Lochristi Sierteeltmuseum (LOS) - Site Pastorie Zaffelare, Zaffelare-Dorp 83, 9080 Lochristi

De vrienden beheren het Lochristi Sierteeltmuseum (LoS) ter promotie van de sierteeltsector.

Het museum – ondergebracht in een oude pastorie en beheert een brede collectie over sierteelt in Lochristi, samengesteld uit lokale private collecties en is representatief voor de sierteelt in de ruimere regio. De vrijwilligers hebben expertise wat betreft het bloemisterij- en sierteeltverleden van de regio. Ze hebben kennis over de oude ambachten en teeltechnieken voor begonia's, azalea's en camelia's.

www.sierteeltmuseum-los.be

De Gallische Hoeve vzw- Alfons Braeckmanlaan 430, 9040 Gent

De Gallische Hoeve te Destelbergen toont – als een soort archeologisch openluchtmuseum - een wetenschappelijk verantwoorde reconstructie van een landelijke nederzetting uit de Late IJzertijd / vroege Gallo-Romeinse periode. Als vereniging houdt de Gallische Hoeve zich bezig met het herleven van de Gallische periode door middel van experimentele archeologie, zonder het educatieve aspect uit het oog te verliezen. Voor dit doeleinde zijn er verschillende werkgroepen opgericht die de diverse aspecten van de Gallische samenleving weergeven.

www.gallischehoeve.be

De oude brouwerij van Zonnegem vzw - Steenbergstraat 17, Sint-Lievens-Houtem

In de dorpskern van Zonnegem ligt de voormalige Brouwerij Rubbens, ooit een bloeiende landelijke bierproducent, nu een geklasseerd gebouw. De vzw Oude Brouwerij van Zonnegem is een initiatief om de speciale uitstraling van dit complex weer tot leven te wekken.

www.oudebrouwerijzonnegem.be

. Geschied- en heemkundige kringen

Er zijn een 7-tal geschied- en heemkundige kringen actief in het werkingsgebied van de IOED. Deze kringen bestaan uit vrijwilligers die doorheen de jaren een brede kennis en vaak ook een collectie hebben opgebouwd over de lokale geschiedenis. Ze hebben een uitgelezen kennis en bijzondere expertise met betrekking tot de lokale geschiedenis en heemkunde. De resultaten van hun onderzoek verschijnen bij de meeste kringen in een eigen tijdschrift of op hun website. Verder organiseren ze ook publieksactiviteiten zoals lezingen, tentoonstellingen, uitstappen en deelname aan Erfgoeddag en Open Monumentendag.

Hoewel de werking van heemkundige kringen in eerste instantie betrekking heeft op het domein van het roerend en/of immaterieel erfgoed, is er binnen de werking ook aandacht voor het onroerend erfgoed en is de scheidslijn vaak niet relevant.

Hierbij een kort overzicht van de heemkringen actief in het gebied van de Viersprong:

Heemkundige kring De Gonde & het Gemeentelijk Museum, Archief en Documentatiecentrum Melle (MAD) - Brusselsesteenweg 393-395, 9090 Melle
De archeologische prospectie naar sporen van het 16^e eeuwse verwoeste kasteel van de Heren van Melle, leidde tot het ontstaan van de Heemkundige vereniging De Gonde.

De werking en de resultanten van verschillende archeologische opgravingscampagnes gaven in 1973 aanleiding tot de oprichting van een gemeentelijk museum en in 1984 tot de uitbouw van het gemeentelijk archief en documentatiecentrum.

De Heemkundige kring De Gonde verwerkt de onderzoeksresultaten ivm historische thema's over Melle en Gontrode in een gelijknamig tijdschrift. De Gonde gaf ook reeds in eigen beheer publicaties uit over bvb. De geschiedenis van de bloemisterijen in Melle en andere lokale thema's.

De organisch gegroeide vaste collectie van het gemeentelijk museum toont een grote variëteit aan erfgoedobjecten, voorwerpen uit het dagelijkse leven van Melle in de 19^e en 20^e eeuw, maar ook o.m. archeologische relictten, resultaten van opgravingen door de Heemkundige Kring De Gonde, een ruime collectie werken van beeldhouwer Jules Vits, wiens naam werd opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed.

(<https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/1157>).

Het gebouw huisvest naast het museum ook het gemeentelijk archief en een toegankelijk documentatiecentrum met publicaties en heemkundige tijdschriften over archeologie, genealogie, heemkunde, staten van goed, parochieregisters. In 2014 werd een nieuwe website (www.erfgoedmelle.be) gelanceerd van het museum, de heemkundige kring De Gonde, de Werkgroep Genealogie Melle vzw en de Werkgroep Funerair erfgoed.

Heemkundige Werkgroep Destelbergen-Heusden & het Gemeentelijk Museum Destelbergen (GeMuDes) - Dendermondesteenweg 430, 9070 Destelbergen
Het gemeentelijk museum werd opgericht door de Heemkundige Werkgroep Destelbergen-Heusden, die het uitbouwde en beheert. Het museum toont onder meer archeologische artefacten, kleine bouwkundige onderdelen en voorwerpen die betrekking hebben op het culturele erfgoed van de streek.
www.gemudes.be

Heemkring Moortsele

Heemkring Moortsele vzw richt zich voornamelijk op het cultureel en immaterieel erfgoed van de (deel-)gemeente.

Heemkundig genootschap Land van Rode

De leden bezitten een expertise over het culturele, immateriële en daarnaast ook over het onroerend erfgoed van Oosterzele en de andere 16 gemeenten (Balegem, Bavegem, Beerlegem, Bottelare, Gentbrugge, Gijzenzele, Gontrode, Landskouter, Letterhoutem, Melle, Melsen, Moortsele, Munte, Oosterzele, Schelderode, Scheldewindeke en Vlierzele) die historisch behoren tot het Land van Rode.

De vereniging bezit een eigen website (www.landvanrode.be) en in hun tijdschrift worden artikels gewijd aan zowel culturele als onroerende erfgoedthema's. Zo werden een aantal artikels gewijd aan de intussen niet langer actieve maar nog bestaande stokerij van De Velde (archief beheerd door het Heemkundige Kring); idem voor de voormalige brouwerij De Fontein.

Gijzels Genootschap van de Kerkuil

De vereniging, ondergebracht in de voormalige jongensschool van Gijzenzele, brengt archiefstukken samen over Gijzenzele (vaak kopieën uit het Rijksarchief, Legermuseum en andere professionele instellingen). Het Gijzels Genootschap focust vooral op het oorlogsverleden van WO I en WO II en op de bunkers in de streek.

Heemkunde Houtem

Heemkunde Houtem heeft als werkgebied Sint-Lievens-Houtem met haar vijf deelgemeenten (Bavegem, Letterhoutem, Sint-Lievens-Houtem, Vlierzele en Zonnegem).

Heemkunde Houtem heeft onder meer als doelstellingen:

- het ijveren voor een bredere kennis van en belangstelling voor het cultureel, landschappelijk, bouwkundig en historisch patrimonium van de regio
- het bevorderen van de studie van de plaatselijke geschiedschrijving en alle andere aspecten van de heemkunde zoals archeologie, familiekunde, natuurstudie, volkskunde, industriële archeologie op het regionale vlak;
- aandacht hebben en opkomen voor het behoud en de bescherming van het landschappelijk erfgoed in het werkgebied;

www.heemkundehoutem.wordpress.com

De Heemkundige Kring "De Oostburg"

De Heemkundige Kring De Oost-Oudburg is reeds actief sedert 1962 en heeft als werkingsgebied de deelgemeenten Destelbergen, Lochristi, Zeveneken, Zaffelare, Beervelde, Heusden, en daarnaast ook Oostakker, Sint-Amandsberg, Meulestede, Mendonk, Desteldonk en Sint-Baafsdorp. De HK De Oost-Oudburg put voor zijn

onderzoek uit de collectie van het DSMG (Het "Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis dr. Maurits Gysseling vzw"). Ze hebben een eigen website (<http://users.skynet.be/oost-oudburg/>), een tijdschrift "De Oost-Oudburg" dat 4 maal per jaar verschijnt en een jaarboek.

Voorbeelden van éénmansinitiatieven gericht op erfgoedzorg:

De website www.bunkergordel.be is ontstaan vanuit een passie van één individu – Dhr. Luc Van de Sijpe – voor de bunkers van de bunkerlinie Bruggenhoofd Gent en alles wat hiermee te maken heeft. In een latere fase werden ook andere vestingwerken en (soms reeds verdwenen) constructies uit WO I en WO II toegevoegd, telkens vergezeld van een kort historisch overzicht. De website wil de kennis aangaande de bunkerlinies verspreiden en overheden en/of eigenaars sensibiliseren aangaande de instandhouding van dit apart type onroerend erfgoed. .

Klein Merelbeeks Trammuseum – Hundelgemsesteenweg 249, 9820 Merelbeke Dit privémuseum, ondergebracht in een vroegere bloemistenserre, geeft onderdak aan een ruime collectie rolfilms en onderdelen (deuren en voorpanelen) van trams en bussen en heeft ook aandacht voor openbare vervoersinfrastructuur. De collectie kan worden bezichtigd op afspraak.

Huys De Cocker

Het Huys De Cocker is het uit 1775 daterende woonhuis van de heemkundige Jozef De Cocker (°1916 – †2002) in Melsen. Hier wordt het archief bewaard van de heemkundige. Het is tevens de zetel van de Stichting Henri De Cocker. www.huysdecocker.be

commerciële onroerend erfgoedactoren

Stokerij Van Damme – Issegem 2, Oosterzele

De Balegemse stokerij is de laatste 'warme' landbouw-jeneverstokerij in de Benelux, wat betekent dat het graan voor de geestrijke drank zelf op de boerderij wordt geteeld, de alcohol wordt binnen de muren gestookt en de mest voor het land wordt door de eigen runderen geleverd. Het stoken gebeurt volgens originele ambachtelijke methodes.

De vierkantshoeve werd ook deels omgevormd tot B&B. www.stokerijvandamme.be

Brouwerij Huyghe/Confrérie Roze Olifant – Geraardsbergsesteenweg 14 B, Melle
Brouwerij Huyghe, ook bekend als Brouwerij Delirium Tremens, is een grote familiale brouwerij waaraan tevens een klein museum gekoppeld is. www.delirium.be

Balegro – Berg 24, 9860 Balegem

Steengroeve Balegemse steen – annex steenkapperij

Andere commerciële onroerenderfgoedondernemers zoals archeologische bedrijven, bouwhistorici, restaurateurs en boomverzorgers zijn tevens van belang voor de gespecialiseerde 'terrein'werkzaamheden rond onroerend erfgoed. Ook in en rond het werkingsgebied van de IOED zijn enkelen van hen gevestigd en maken dus deel uit van het uit te bouwen consultatienetwerk.

Particuliere erfgoedactoren - Erfgoedbeheerders

Ook de lokale erfgoedbeheerders en het brede publiek mag niet uit het oog worden verloren. Mensen die dagelijks in contact komen met onroerend erfgoed en er zorg voor dragen, worden zeer belangrijk geacht om een goede onroerenderfgoedwerking uit te bouwen.

- . Bewoners
- . Eigenaars
- . Kerkfabrieken

Andere mogelijke partners

Archieven (gemeente, OCMW, instellingen en bedrijfsarchieven), Bibliotheken, Documentatiecentra

Psychiatrisch Centrum Caritas Melle

Caritas bezit een rijke collectie archiefstukken (met o.m. originele bouwplannen v/d instelling) en objecten gerelateerd aan de geschiedenis van de instelling en aan de psychiatrische zorg.

Legia vzw

Vzw Legia wil uitgroeien tot een multidisciplinair forum voor experimentele archeologie. Het is een ontmoetingsplaats waar academici en vorsers, elk vanuit hun eigen specialisatie en met hun eigen ervaring en kennis, samenwerken om een beter inzicht te verwerven in de leefwereld van de oudere culturen in Vlaanderen en Europa.

<http://legia-forum.org/>

deel 4 – missie en visie

missie

Het samenwerkingsverband tussen de gemeenten Merelbeke, Melle, Lochristi, Destelbergen Sint-Lievens-Houtem en Oosterzele willen een vooruitstrevend onroerenderfgoedbeleid met aandacht voor de diverse deelaspecten (landschappelijk, archeologisch en bouwkundig erfgoed). Op het vlak van omgang met bouwkundig erfgoed wenst het samenwerkingsverband een voorbeeldrol op te nemen en op termijn uit te groeien tot een van de referenties in Vlaanderen.

Visie

De gemeentes Merelbeke, Melle, Lochristi, Destelbergen Sint-Lievens-Houtem en Oosterzele bouwden de afgelopen jaren aan een doorgedreven samenwerking op het vlak van immaterieel en roerend erfgoed en dit via de erfgoedcel binnen de

projectvereniging Viersprong. De beperkte schaalgrootte van de betrokken gemeentebesturen zorgde voor een groot draagvlak voor intergemeentelijke samenwerking.

De bestaande werking rond roerend en immaterieel erfgoed wordt aangevuld met een werking rond onroerend erfgoed om te komen tot een logisch integraal en geïntegreerd erfgoedbeleid dat beantwoordt aan de vragen en de noden van de diverse stakeholders. Het onroerenderfgoedluik wordt uitgevoerd door een Intergemeentelijke OnroerendErfgoedDienst (IOED).

De werking van de IOED focust zich in eerste instantie op de ontwikkeling van een actueel erfgoedinstrumentarium dat een optimaal kader biedt voor een ambitieus en vooruitstrevend onroerenderfgoedbeleid. Het instrumentarium wordt uitgebouwd tot performante werkinstrumenten voor alle relevante stakeholders.

De IOED ontwikkelt een ambitieus onroerenderfgoedbeleid dat voeling houdt met de noden en behoeften van de diverse betrokkenen en houdt hierbij in eerste instantie rekening met actoren in haar consultatienetwerk. Beleid wordt niet ontwikkeld vanuit een ivoren toren, maar wel in nauwe samenwerking met alle relevante, professionele en niet-professionele onroerenderfgoedactoren. Een duurzaam beleid is slechts mogelijk indien maximaal wordt ingezet op participatie. Participatie is daarbij geen belemmerende factor, maar wel een middel om een groter draagvlak voor onroerenderfgoedzorg te bewerkstelligen. De IOED zet in op de ondersteuning en versterking van bestaande vrijwilligerskernen. De vrijwilligerswerking wordt uitgebouwd als dé hoeksteen van haar onroerenderfgoedbeleid.

De IOED zet in op sensibilisering en publiekswerking, maar doet dit in eerste instantie door aansluiting te zoeken bij bestaande initiatieven en door organisaties te stimuleren om een werking te ontwikkelen rond onroerend erfgoed. De IOED maakt maximaal gebruik van de expertise van Erfgoedcel Viersprong inzake publiekswerking en haakt daarop in.

De IOED ontwikkelt een werking rond archeologisch, landschappelijk en bouwkundig erfgoed en zorgt ervoor dat deze deelaspecten op een gedegen en uitgebalanceerde manier aan bod komen. De focus ligt op bouwkundig erfgoed aangezien zich daar binnen de aangesloten gemeentebesturen de grootste noden bevinden en op korte en middellange termijn de grootste uitdagingen bevinden. De toekomst van het religieuze patrimonium is daarbij een van de meest zichtbare dossiers. Ook het landschappelijk erfgoed, als structurerend en verbindend element binnen het werkingsgebied, verdient bijzondere aandacht.

Deel 5 - Sterkte-zwakteanalyse

Deze sterkte zwakte-analyse kwam tot stand op basis van een inhoudelijk traject waarbij de zes deelnemende besturen via diverse overlegmomenten hun input konden geven. Per gemeentebestuur werd een nodenbevraging gedaan bij ambtenaren en gemeentelijke diensten die rechtstreeks en/of onrechtstreeks bij

het onroerenderfgoedbeleid zijn betrokken. Ook de verantwoordelijke mandatarissen werden bevraagd. Tenslotte werd per gemeente ook een delegatie van erfgoedvrijwilligers bevraagd, hetzij vrijwilligers die zetelen in een onroerenderfgoedadviesraad, hetzij vrijwilligers die rechtstreeks (GECORO, cultuurraad) of onrechtstreeks (lidmaatschap Heemkundige Kring, interesse,...) met onroerend erfgoed in aanraking komen.

Sterktes

- Het werkingsgebied ligt op het snijpunt van een stedelijke omgeving en een landelijke omgeving. De impact van de uitdeinende stad Gent (industrieel erfgoed, burgerwoningen,...) en natuurlijke invloeden (Schelde, heuvellandschap,...) zorgen voor een uiterst gediversifieerd en streekeigen onroerenderfgoedpakket .
- Binnen diverse gemeentebesturen is er een nauwe samenwerking met middenveldactoren wat leidt tot de realisatie van diverse (voorbeeld-)projecten.
- De nabijheid van diverse expertisecentra (UGent, Provinciebestuur,..) zorgde voor heel wat gerealiseerde archeologieprojecten, wat leidde tot een bewustwording en knowhow voor dit aspect binnen de lokale besturen.
- Het feit dat de betrokken gemeentebesturen hun cultureel-erfgoedbeleid reeds op elkaar afstemmen via Erfgoedcel Viersprong, zorgt voor een aanzienlijke vereenvoudiging van de afstemming op vlak van onroerenderfgoedbeleid. Zeker gezien veel van de betrokken actoren bij het cultureel-erfgoedbeleid (bv. vrijwilligers, expertisecentra, mandatarissen,...) zowel bij het roerend- als het onroerenderfgoedbeleid betrokken zijn.
- Publieksinitiatieven (cf. Open Monumentendag) kennen binnen het werkingsgebied een grote traditie en leveren een hoge respons op.
- Op vlak van publiekswerking zijn reeds heel wat organisaties actief

Zwaktes:

- Omwille van de schaalgrootte van de betrokken gemeentebesturen is er nauwelijks sprake van een gecentraliseerd onroerenderfgoedbeleid. Vaak zit de opvolging van erfgoedgerelateerde dossiers verspreid over diverse diensten en is er weinig tot geen afstemming tussen de diverse actoren.
- Binnen de betrokken besturen is er vaak geen aanspreekpunt voor onroerenderfgoedmateries.

- De basisinstrumenten om een gedegen onroerenderfgoedbeleid uit te voeren zijn vaak niet actueel, onvoldoende bijgewerkt (Inventaris Bouwkundig Erfgoed) of niet beschikbaar (Inventaris Houtige Beplantingen, Inventaris Funerair Erfgoed). De verantwoordelijkheid voor het actualiseren van inventarissen wordt in hoofdzaak bij Agentschap Onroerend Erfgoed gelegd. Gemeentebesturen worden onvoldoende geresponsabiliseerd om die taak op te nemen.
- Geen enkele van de betrokken besturen beschikt over aanvullende instrumenten om de aandacht voor onroerend erfgoed te stimuleren (bv. onroerenderfgoedpremies – of subsidies).
- Door een gebrekkige expertise binnen de administratieve diensten worden bestaande subsidiekanalen niet steeds optimaal benut.
- De kennis van onroerenderfgoedregelgeving is niet steeds actueel en wordt onvoldoende gedeeld, noch binnen de gemeentebesturen, noch op intergemeentelijk niveau.
- Het werkingsgebied telt weinig professionele erfgoedactoren. Er is bovendien een gebrek aan instellingen waar publiekswerking rond onroerenderfgoedaspecten mogelijk is.
- Bij actoren (professioneel of vrijwillig) die werken rond onroerend erfgoed is dit haast nooit de uitsluitende bevoegdheid.
- De vrijwilligerswerking rond onroerend erfgoed is niet binnen alle betrokken gemeentebesturen even sterk uitgewerkt. Waar dit binnen sommige besturen ad hoc een onderwerp vormt binnen een van de adviesraden (GECORO, cultuurraad,...) is dit binnen andere besturen een specifieke bevoegdheid van een (deel-)raad.
- Bestaande vrijwilligers zijn haast zonder uitzondering lokaal verankerd en hebben geen intergemeentelijke reflex.
- Het erfgoedbeleid in de betrokken gemeentebesturen is niet structureel uitgewerkt en vormt slechts in heel beperkte mate een onderdeel van de gemeentelijke meerjarenplannen. Er is geen traditie van specifieke onroerenderfgoedbeleidsplannen.
- Veel onroerenderfgoedsites binnen het werkingsgebied zijn in private eigendom en bijgevolg niet ontsloten voor het grote publiek.
- Beschermd monumenten bevinden zich slechts in zeer uitzonderlijke gevallen binnen een aan het erfgoed aangepaste context. Er wordt te weinig ingezet op het herstellen van cultuurlandschappen.

Kansen

- De ontwikkeling van diverse toeristische producten – vaak geënt op onroerendergoedelementen – zorgt voor een groeiend draagvlak voor de waarde van onroerend erfgoed.
- Inzetten op dialoog met de diverse stakeholders (bv. bouwheren, bouwpromotoren, middenveld,...) kan het draagvlak voor onroerend erfgoed vergroten.
- Het werkingsgebied telt (o.a. door de nabijheid van een grootstad) heel wat onroerendergoedspecialisten die niet of nauwelijks worden betrokken binnen een vrijwilligerswerking.
- Via digitale toepassingen kan het aanwezige onroerend erfgoed op een toegankelijke en vernieuwende manier worden ontsloten naar diverse stakeholders. Technologische ontwikkelingen laten een differentiatie toe naar de manier waarop informatie wordt ontsloten.
- Actuele beleidsinventarissen – waarbij ook aandacht is voor hedendaagse en eigentijdse vormen van onroerend erfgoed – kunnen de bewustwording vergroten.
- Het voeren van een autonoom onroerenderfgoedbeleid (cfr. erkenning als onroerenderfgoedgemeente) kan een impuls betekenen voor het ontwikkelen van een beleidsvisie binnen de lokale besturen.

- De oprichting van een IOED kan een katalysator betekenen voor de opname van doelstellingen en actieplannen met betrekking tot onroerend erfgoed in de gemeentelijke meerjarenplannen.
- De uitbreiding van een bestaande projectvereniging (cf. erfgoedccel Viersprong) met een onroerenderfgoedwerking, zorgt voor een integraal en geïntegreerd erfgoedbeleid dat aansluit bij de reële werking van nagenoeg alle lokale erfgoedactoren.
- Op korte termijn wordt in de betrokken diverse besturen een kerkenbeleidsplan opgemaakt. De koppeling van onroerend erfgoed aan dit specifieke deelproject kan het draagvlak voor onroerend erfgoed vergroten.
- De betrokken lokale besturen zijn sterk vragende partij voor een intergemeentelijke samenwerking op vlak van onroerend erfgoed.
- Het opzetten van structurele samenwerkingsverbanden en overlegstructuren met bestaande intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (bv. Regionale Landschappen, Toerisme Scheldeland en – Vlaamse Ardennen,...).
- (Voorbeeld)projecten die de draagkracht van lokale besturen overstijgen kunnen op intergemeentelijke schaal wel gerealiseerd worden.

Bedreigingen

- Economische factoren (bv. woondruk vanuit de grootstad Gent, kostprijs onroerenderfgoedzorg,...) zorgen voor een druk op het bewaren van onroerenderfgoedrelicten.
- Actoren die – rechtstreeks of onrechtstreeks – actief zijn met onroerend erfgoed, blijven autonoom werken en zorgen voor een verdere versnippering van het onroerenderfgoedbeleid.
- Het niet-actualiseren van onroerenderfgoedinventarissen kan er voor zorgen dat waardevolle relicten (ongemerkt) verloren gaan en zodoende het draagvlak voor onroerend erfgoed doen afnemen.
- Vrijwilligers dreigen af te haken indien er geen werk wordt gemaakt van een structureel vrijwilligersbeleid.
- De toenemende autonomie voor lokale besturen kan er voor zorgen dat een onroerenderfgoedbeleid ondergesneeuwd raakt.

- De toenemende complexiteit van de wetgeving – gecombineerd met een grotere autonomie – kan een negatieve impact hebben op de kwaliteit van het lokale onroerenderfgoedbeleid.
- De sociologische samenstelling van de betrokken gemeentes wijzigt in sneltempo (cfr. inwijking, creatie van 'slaapgemeentes') wat een negatieve impact kan hebben op de lokale identiteit (bv. identificatie met en fierheid op de lokale woonomgeving).
- Een sterke professionalisering van het onroerenderfgoedbeleid kan het engagement van vrijwilligers onder druk zetten.
- De bestaande constructieve samenwerking tussen de betrokken lokale besturen en Agentschap Onroerend Erfgoed, kan door een verregaande autonomie verloren gaan. De expertise die op die manier verloren gaat moet weer opgebouwd worden.
- Onduidelijkheid over de rol van provincies.

Deel 6 - Strategische en operationele doelstellingen

Strategische doelstelling 1: actuele en gedetailleerde inventarisatie vormt de basis van een onroerenderfgoedbeleid

Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de ontwikkeling en/of actualisering van een kwalitatief onroerenderfgoedinstrumentarium. Er wordt actief ingezet op de uitbouw van kwalitatieve en actuele inventarissen. Lokale inventarissen onroerend erfgoed worden doorgelicht en aangevuld.

De gemeentebesturen binnen het werkingsgebied hebben het officiële erfgoedinstrumentarium (sporadisch) aangevuld met lokale inventarissen. De mate waarin de lokale inventarissen kwalitatief en inhoudelijk zijn uitgewerkt is niet gelijk. Doel is in eerste instantie om de bestaande lokale inventarissen te verzamelen en te bepalen welke lacunes weggewerkt moeten worden. De lokale inventarissen worden aangevuld en herwerkt volgens de criteria die gehanteerd worden bij de officiële inventarissen. Bedoeling is dat alle lokale onroerenderfgoedinventarissen in het werkingsgebied volgens dezelfde typologie zijn opgemaakt en als kwalitatieve (werk-)instrumenten gehanteerd kunnen worden.

Mogelijke acties:

- De IOED verzamelt de beschikbare lokale onroerenderfgoedinventarissen
- Opmaken overzicht lokale onroerenderfgoedinventarissen

- De IOED bevraagt de lokale besturen en maakt een prioriteitenlijst op in functie van de actualiseren van lokale onroerendergoedinventarissen
- De IOED ontwikkelt gebruiksvriendelijke inventarisatiefiches opdat op lokaal niveau onroerendergoedinventarissen kunnen uitgebouwd worden
- De IOED schakelt vrijwilligers in voor de inventarisaties gebruikmakend van de methodiek die gehanteerd wordt bij de officiële inventarissen

Operationele Doelstelling: het officiële erfgoedinstrumentarium wordt doorgelicht en aangevuld (bouwkundig erfgoed, archeologie, funerair erfgoed, historische tuinen en houtige beplantingen).

De (Vlaamse) onroerendergoedinventarissen zijn niet voor alle gemeentebesturen binnen het werkingsgebied even sterk uitgebouwd en zijn evenmin steeds actueel. Er wordt een prioriteitenlijst opgesteld van inventarissen die 1. Opgesteld en/of aangevuld moeten worden en 2. Geactualiseerd moeten worden. Voor 1. wordt gefocust op de Inventaris Houtige Beplantingen, Inventaris Historische Tuinen en Parken en Inventaris Archeologische Zones. Voor 2. Wordt gefocust op de Inventaris Bouwkundig Erfgoed. het aanvullen en/of actualiseren van de inventarissen gebeurt in nauw overleg met Agentschap Onroerend Erfgoed

Mogelijke acties:

- De IOED bevraagt de lokale besturen en maakt een prioriteitenlijst op in functie van de actualiseren van Vlaamse onroerendergoedinventarissen
- De IOED verzamelt geactualiseerd documentatiemateriaal
- De Vlaamse onroerendergoedinventarissen worden geactualiseerd en aangevuld

Operationele doelstelling: er wordt een afwegingskader opgemaakt voor waardevol niet-beschermd onroerendergoed.

De inventarisatie van erfgoeditems betekent niet noodzakelijk dat deze geïntegreerd worden in een onroerendergoedbeleid. Naast het ontwikkelen van uniforme standaarden voor erfgoedinventarissen wordt er ook werk gemaakt van een afwegingskader voor het omgaan met relictten in het ruimtelijke beleid van de aangesloten gemeentebesturen. Een afwegingskader zorgt ervoor dat gemeentelijke erfgoedactoren (bv. stedenbouwkundige ambtenaren) op een uniforme manier zicht krijgen op de erfgoedwaarde van geïnventariseerde, maar niet-beschermd erfgoedrelictten. Door de uitbouw van een afwegingskader worden de officiële en lokale inventarissen als werkinstrumenten uitgebouwd.

Mogelijke acties:

- De IOED ontwikkelt samen met de lokale besturen een waarderingskader op waarop het lokale bestuur haar advies/beslissing voor de wijzigingen (sloop, ingrijpende aanpassingen, kap,...) van vastgesteld onroerend erfgoed kan baseren.

Strategische doelstelling 2: Onroerend erfgoed vormt een van de hoekstenen van het ruimtelijke beleid binnen het werkingsgebied dat een voorbeeldrol vervult inzake onroerenderfgoedbeleid.

Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de aangesloten gemeentebesturen bij de opmaak en uitvoering van concrete onroerenderfgoed dossiers. Gemeentebesturen worden gestimuleerd en ondersteund bij het uitwerken van beheersplannen, ruimtelijke uitvoeringsplannen, beschermingsdossiers, archeologische trajecten en herbestemmingsprojecten.

De IOED vervult een belangrijke rol als expertisecentrum en begeleidt gemeentebesturen bij concrete dossiers waar onroerenderfgoedaspecten een rol spelen. IOED zorgt hierbij in eerste instantie voor trajectbegeleiding, contacten met relevante stakeholders en ondersteuning bij het zoeken naar subsidies en financiële middelen.

- De IOED staat in voor de opmaak van beheersplannen voor gemeentelijke projecten
- De IOED voert herbestemmingsonderzoeken uit en ontwikkelt concrete herbestemmingsplannen voor onroerenderfgoedprojecten
- De IOED is een actieve partner bij herbestemmingsprojecten van parochiekerken met erfgoedwaarde
- De IOED treedt op als intermediair voor de lokale besturen inzake archeologische projecten. De IOED laat typebestekken voor archeologie ontwikkelen en laat archeologienota's opmaken en zoekt hiervoor samenwerking met omliggende IOED's en provinciale diensten. Indien noodzakelijk wordt deze dienstverlening ingekocht.
- De IOED informeert lokale besturen over de toekomstmogelijkheden rond archeologische artefacten. Hiervoor wordt actief samengewerkt met de provinciale diensten.
- De IOED treedt intermediair op voor de lokale besturen inzake landschappelijk erfgoed. De IOED zoekt hiervoor samenwerking met omliggende IOED's en relevante partnerorganisaties
- De IOED begeleidt gemeenten bij de voorbereiding en opmaak van beheersplannen
- De IOED werkt samen en wisselt expertise uit met de provincie Oost-Vlaanderen en relevante onroerenderfgoedactoren (Agentschap onroerend erfgoed, HERITA, CRKC ...)

Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt – in overleg met de aangesloten gemeentebesturen – een beleid dat private eigenaars en bouwpromotoren sensibiliseert over het belang van waardevol niet-beschermd erfgoed.

DE IOED stelt haar expertise ter beschikking van eigenaars en bouwpromotoren en voert een actief ondersteuningsbeleid. Goede praktijkvoorbeelden worden ter beschikking gesteld en eigenaars en bouwpromotoren kunnen beroep doen op

advisering rond herbestemmingsmogelijkheden voor waardevol (niet-beschermd) onroerenderfgoed. De IOED vervult een rol als expertisecentrum voor financierings- en subsidiemogelijkheden.

Mogelijke acties:

- De IOED bouwt een digitaal platform uit waar relevante informatie (regelgeving, subsidies, premies,...) wordt gedocumenteerd en wordt doorverwezen naar andere informatiekanalen
- De IOED verzamelt goede praktijkvoorbeelden inzake omgang met onroerend erfgoed en stelt deze ter beschikking via een digitaal platform
- De IOED organiseert informatiesessies en studiedagen rond onroerenderfgoedmateries en heft daarbij aandacht voor een evenwichtige verdeling tussen archeologisch, bouwkundig en landschappelijk erfgoed
- De IOED onderzoekt de mogelijkheid van een ondersteuningsinstrumentarium voor de eigenaren van waardevol (niet-beschermd) onroerend erfgoed

Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt zich als expertisepunt en wordt uitgebouwd als eerste aanspreekpunt op het vlak van onroerend erfgoed. De eerstelijnszorg geldt zowel voor de aangesloten gemeentebesturen als de overige stakeholders.

Het ontbreken van sterk uitgebouwde en professionele onroerenderfgoedorganisaties in het werkingsgebied wordt opgevangen door de

IOED die als eerste contactpunt optreedt voor zowel gemeentebestuur, hogere overheden als lokale en regionale (erfgoed)actoren en –stakeholders.

Mogelijke acties:

- De IOED informeert over het regelgevende kader (wetgeving, subsidies, premies)
- De IOED is het eerste aanspreekpunt voor infovragen inzake onroerend erfgoed van, lokale besturen, gemeentelijke diensten, hogere overheden als lokale en regionale (erfgoed)actoren en –stakeholders.
- De IOED organiseert overlegmomenten tussen de (vertegenwoordigers van) lokale besturen met als doel expertisedeling te realiseren

Operationele doelstelling: de IOED bewaakt en stimuleert de ontwikkeling van een integraal en geïntegreerd onroerenderfgoedbeleid dat afgestemd is met andere beleidsdomeinen.

De uitbouw van de IOED als deelwerking binnen de projectvereniging faciliteert de uitbouw van een integraal en geïntegreerd erfgoedbeleid waar immaterieel en roerend - en onroerend erfgoed op elkaar worden afgestemd. Daarnaast wordt het onroerenderfgoedbeleid ook afgestemd met beleidsdomeinen die rechtstreeks en/of onrechtstreeks een erfgoedwerking hebben.

Mogelijke acties:

- De IOED volgt actuele ontwikkelingen inzake onroerend erfgoed en dit ook binnen verwante beleidsdomeinen
- De IOED stimuleert lokale besturen om binnen hun beleidsinitiatieven een onroerenderfgoedtoets te implementeren en hierbij rekening te houden met de diverse onroerenderfgoedaspecten
- De IOED werkt actief mee aan de praktische uitwerking van een onroerenderfgoedtoets
- De IOED stimuleert de lokale besturen om een geïntegreerd onroerenderfgoedbeleid te voeren. Bij concrete erfgoedprojecten organiseert de IOED overleg en afstemming tussen diverse (rechtstreeks en onrechtstreeks) betrokken actoren

Operationele doelstelling: de IOED neemt een actieve rol op in de advisering van complexe projecten en focust daarbij op projecten bouwkundig erfgoed (bv. her- of nevenbestemming van monumenten en erkend bouwkundig erfgoed) zonder daarbij andere onroerenderfgoedaspecten uit het oog te verliezen.

Complexe onroerenderfgoedprojecten overstijgen vaak de mogelijkheden van de aangesloten gemeentebesturen. De IOED ondersteunt de gemeentebesturen bij de uitwerking van dergelijke projecten. Er wordt in eerste instantie ingezet op projecten bouwkundig erfgoed zonder daarbij de andere onroerenderfgoedaspecten uit het oog te verliezen.

Mogelijke acties:

- De IOED voert herbestemmingsonderzoeken uit en ontwikkelt concrete herbestemmingsplannen voor onroerendergoedprojecten
- De IOED is een actieve partner bij herbestemmingsprojecten van parochiekerken met erfgoedwaarde
- De IOED begeleidt lokale besturen bij de uitwerking van complexe onroerendergoedprojecten en treedt op als verantwoordelijke voor het samenbrengen van de diverse relevante actoren
- De IOED stimuleert en begeleidt lokale besturen om bij planvorming aanwezige historische landschapselementen naar voren te laten komen (bv. bufferbekkens in oude vijvers, zichtbaar maken van patronen van driesen, groenafsluitingen stimuleren in bulkenlandschappen, behoud van graften door heraanplant van hagen,...)

Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt de aangesloten gemeentebesturen bij het traject naar erkenning als onroerendergoedgemeente.

Om te komen tot een versterkt en duurzaam onroerendergoedbeleid worden gemeentebesturen gestimuleerd om zich te laten erkennen als onroerendergoedgemeente. De IOED begeleidt geïnteresseerde

gemeentebesturen en helpt hen bij de ontwikkeling van de noodzakelijke instrumenten.

- De IOED organiseert informatiesessies voor gemeenten die wensen erkend te worden als onroerenderfgoedgemeente
- De IOED voorziet een trajectbegeleiding voor gemeenten die een aanvraag wensen in te dienen om erkend te worden als onroerenderfgoedgemeente

Strategische doelstelling 3: de bevolking binnen het werkingsgebied kent en koestert haar onroerend erfgoed.

Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt sensibiliserende activiteiten rond onroerenderfgoed. De IOED treedt daarbij in eerste instantie op als facilitator, eerder dan als initiator

DE IOED ontwikkelt een publiekswerking rond onroerend erfgoed en zoekt hierbij in eerste instantie afstemming met bestaande initiatieven en organisaties. De IOED streeft er in eerste instantie naar om bestaande initiatieven een kwaliteitsinjectie te geven en stimuleert publieksgerichte (erfgoed)organisaties ertoe om sensibiliserende activiteiten rond onroerend erfgoed te nemen.

Mogelijke acties:

- De IOED ontwikkelt een erkenningsteken voor (niet-beschermd) onroerend erfgoed
- De IOED ondersteunt publieksinitiatieven rond onroerend erfgoed en werkt hiervoor een ondersteuningsreglement uit
- De IOED organiseert jaarlijks een regionaal activiteitenaanbod tijdens Open Monumentendag
- De IOED ondersteunt lokale, regionale en nationale initiatieven die het draagvlak voor onroerend erfgoed bevorderen
- De IOED spoort onroerenderfgoedactoren aan om deel te nemen aan lokale, regionale en nationale initiatieven die het draagvlak voor onroerend erfgoed bevorderen
- De IOED ondersteunt toeristische initiatieven die geënt zijn op onroerenderfgoedelementen.
- De IOED bouwt samenwerkingsverbanden uit met toeristische actoren

Operationele doelstelling: de IOED wordt ontwikkeld als een kenniscentrum voor onroerend erfgoed binnen het werkingsgebied. Informatie over onroerend erfgoed wordt verzameld en ter beschikking gesteld van de aangesloten gemeentebesturen, stakeholders en inwoners. De ontsluiting van informatie gebeurt maximaal via digitale platformen.

DE IOED verzamelt en ontsluit via haar website zowel wetenschappelijke als beleidsinformatie over regionaal erfgoed binnen het werkingsgebied. De info is aanvullend op reeds bestaande informatiekkanalen.

Mogelijke acties:

- De IOED ontwikkelt een website en voorziet daarin grote aandacht voor een doorverwijsfunctie naar andere relevante informatiekkanalen inzake onroerend erfgoed
- De IOED onderzoekt de mogelijkheid om onroerenderfgoed informatie via vernieuwende digitale toepassingen op een toegankelijke manier te ontsluiten naar diverse stakeholders

Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt een consultatienetwerk dat ten dienste staat van alle relevante stakeholders.

DE IOED inventariseert in eerste instantie alle onroerenderfgoedactoren binnen het werkingsgebied en zet duurzame samenwerkingsverbanden op. De IOED gaat ook na met welke erfgoedactoren buiten het werkingsgebied duurzame samenwerkingsverbanden kunnen worden uitgebouwd en focust daarbij in eerste instantie op (nabijgelegen) academische- en onderzoeksinstellingen.

mogelijke acties:

- De IOED bouwt aan een omvattende en gedetailleerde inventaris van onroerenderfgoedactoren in het werkingsgebied
- De IOED bevraagt de onroerenderfgoedactoren en inventariseert de noden en verwachtingen
- De IOED gaat gesprekken aan met nabijgelegen academische- en onderzoeksinstellingen en gaat na welke (structurele) samenwerkingsverbanden kunnen uitgebouwd worden.
- De IOED bouwt een consultatienetwerk uit
- De IOED organiseert het opzetten van thematische netwerken in functie van de thematische werking van de IOED of van specifieke projecten
- De IOED gaat de mogelijkheid na van een samenwerkingsovereenkomst met Agentschap Onroerend Erfgoed met als doel de bestaande samenwerking tussen lokale besturen en Agentschap Onroerend Erfgoed te verankeren en te optimaliseren

Operationele doelstelling: de IOED schenkt aandacht aan een doelgroepen- en diversiteitsbeleid. Er wordt hiervoor afstemming gezocht met de roerenderfgoedwerking van Erfgoedcel Viersprong.

Erfgoedcel Viersprong heeft de afgelopen jaren met haar publiekswerking rond roerend en immaterieel erfgoed een grote expertise ontwikkeld inzake het bereiken van specifieke doelgroepen. De IOED maakt gebruik van die expertise en stemt haar doelgroepenbeleid hier op af.

Mogelijke acties:

- De IOED haakt in op de expertise van Erfgoedcel Viersprong en ontwikkelt gezamenlijk een educatief aanbod
- Op publieksevenementen wordt rekening gehouden met een educatief aanbod

Strategische doelstelling 4: het onroerenderfgoedbeleid wordt niet ontwikkeld vanuit een ivoren toren, maar is gestoeld op samenwerking en participatie.

Operationele doelstelling: de IOED ondersteunt en ontwikkelt een vrijwilligerswerking

Bestaande vrijwilligerskernen en erfgoedverenigingen worden actief ondersteund bij de verdere uitwerking van een onroerenderfgoedwerking. DE IOED ondersteunt de vrijwilligerskernen om een kwalitatieve werking uit te bouwen waar plaats is voor de diverse onroerenderfgoedaspecten.

Mogelijke acties:

- De IOED werkt een vrijwilligersbeleidsplan uit voor de ondersteuning van vrijwilligerskernen rond onroerend erfgoed binnen de lokale besturen
- De IOED ondersteunt op inhoudelijk vlak de kwalitatieve werking van vrijwilligerskernen
- De IOED stimuleert expertise-uitwisseling rond onroerend erfgoedthema's aan de hand van de organisatie van werkgroepen, ontmoetingsmomenten tussen verschillende vrijwilligerskernen.
- De IOED biedt vorming op maat van de vrijwilligers aan
- De IOED zet samenwerkingsverbanden en expertise-uitwisseling op met de provincie Oost-vlaanderen en relevante onroerenderfgoedactoren rond vrijwilligersbeleid

- De IOED organiseert informatiesessies voor lokale vrijwilligerskernen

Operationele doelstelling: de IOED ontwikkelt een vrijwilligerswerking voor het volledige werkingsgebied.

De IOED streeft naar een vrijwilligerswerking die actief is voor het volledige werkingsgebied en die aanvullend is voor de lokale vrijwilligerswerking. De bovenlokale vrijwilligerswerking vervult een belangrijke adviserende en ondersteunende rol voor de IOED.

Mogelijke acties:

- De IOED onderzoekt de mogelijkheid van een structurele regionale vrijwilligerswerking
- De IOED streeft naar de uitbreiding van het bestaande vrijwilligersbestand door het lanceren van oproepen naar nieuwe vrijwilligers via diverse kanalen

Operationele doelstelling: de IOED maakt een gedetailleerde analyse van de noden en behoeften van onroerenderfgoedactoren binnen het werkingsgebied.

Voortbouwend op de intenties gemaakt in voorliggend beleidsplan analyseert de IOED de noden en behoeften van onroerenderfgoedactoren binnen haar werkingsgebied en past deze maximaal in binnen haar werking.

Mogelijke acties:

- De IOED voert een gestructureerde vragenronde uit bij alle onroerenderfgoedactoren binnen haar werkingsgebied
- De IOED vertaalt de resultaten van de vragenronde in concrete acties
- De IOED maakt een een jaarlijks actieplan op waarbij acties worden ingeschreven die tegemoet komen aan de geformuleerde noden en behoeften

Deel zeven - Organisatiestructuur

De gemeenten Merelbeke, Melle, Lochristi, Destelbergen, Sint-Lievens-Houtem en Oosterzele namen in 2015 de intentie op om een intergemeentelijke samenwerking uit te bouwen op het vlak van onroerenderfgoed en dit binnen een IOED. De gemeentebesturen gaven in hun intentieverklaring aan dat de samenwerking bij voorkeur gebeurt binnen de schoot van een bestaand samenwerkingsverband en binnen een structuur die een integraal en geïntegreerd erfgoedbeleid mogelijk maakt.

De Vlaamse Gemeenschap sloot in 2010 een cultureel-erfgoedconvenant af met de projectvereniging Viersprong Land Van Rode (Melle, Merelbeke, Sint-Lievens-Houtem en Oosterzele). In deze beheersovereenkomst werden afspraken gemaakt omtrent een duurzaam en kwaliteitsvol lokaal cultureel-erfgoedbeleid.

In de beleidsperiode 2015-2020 werd de projectvereniging uitgebreid met de gemeenten Destelbergen en Lochristi. De rechten en plichten van de deelnemende gemeenten werden bepaald door het decreet op de intergemeentelijke samenwerking van 6 juli 2001. De bestaande organisatiestructuur van een projectvereniging biedt de perfecte basis om een IOED in uit te bouwen en voldoet aan de vereisten die de betrokken gemeentebesturen meegaven in hun intentieverklaring.

De toevoeging van een onroerenderfgoedluik binnen de werking van de projectvereniging vereist uiteraard aanpassingen aan de organisatiestructuur. De aanpassingen zullen geformaliseerd worden in de statuten. De projectvereniging zal twee diensten huisvesten die naast en met elkaar werken, i.c. een cultureel-erfgoeddienst en een onroerenderfgoeddienst.

Raad van bestuur:

De raad van bestuur is het beslissend orgaan van de projectvereniging. De raad van bestuur bestaat uit 6 schepenen van de deelnemende gemeenten en 6 leden van de oppositie. De schepenen hebben een beslissende stem, de gemeenteraadsleden hebben een raadgevende stem. De schepenen vormen de delegatie van beslissingsbevoegdheid vanuit de deelnemende gemeenten. Aan het begin van elke gemeentelijke legislatuur worden de afgevaardigde schepenen aangeduid en wordt een schriftelijke neerslag van de bevoegdheidsdelegatie aan de projectvereniging bezorgd. Hetzelfde geldt voor de afvaardiging vanuit de oppositie.

De raad van bestuur komt minimaal 2 maal per jaar samen om de zakelijke en inhoudelijke werking van de projectvereniging op te volgen. De coördinator van de IOED is daarbij – net als de coördinator van de cultureel-erfgoeddienst – aanwezig en licht de agendapunten in verband met de werking toe.

Reflectiegroep:

De projectvereniging wordt inhoudelijk aangestuurd door de reflectiegroepen die de agendapunten van de raad van bestuur mee voorbereiden. Zowel de onroerenderfgoeddienst als de cultureel-erfgoeddienst hebben hun eigen reflectiegroep.

De reflectiegroep voor de onroerenderfgoedwerking heeft een adviserende functie en bestaat uit de coördinator van de IOED, drie professionele bovenlokale onroerenderfgoedexperten (een voor het archeologische luik, een voor het landschappelijke luik en een voor het bouwkundige luik) en per gemeente telkens drie afgevaardigden van onroerenderfgoedverenigingen en/of professionele spelers of verenigingen uit het brede socio-culturele veld. Er zetelen dus telkens minstens drie afgevaardigden in de reflectiegroep per gemeente. Indien nodig (afhankelijk van de vereiste expertise) wordt per project/actie een bijkomende project- of stuurgroep opgericht.

Dagelijks bestuur

De raad van bestuur is het beslissend orgaan van de cultureel-erfgoedcel. Het dagelijks bestuur, bestaande uit de voorzitter van de projectvereniging, de coördinator van de onroerenderfgoeddienst en een van de coördinatoren van de cultureel-erfgoeddienst, heeft een beperkte beslissingsbevoegdheid aangaande personeelszaken en dagelijkse aangelegenheden.

Deel 8 - Uitbouw consultatienetwerk

De verschillende poten van de projectvereniging bieden een meerwaarde om een gezamenlijk en intergemeentelijk erfgoedbeleid voor de regio uit te werken. Bedoeling is dat de aanwezige expertise binnen het werkingsgebied optimaal wordt aangeboord en dat gebruik wordt gemaakt van bestaande samenwerkingsverbanden die werden opgezet voor de cultureel-erfgoedwerking. Zo beschikt de projectvereniging op heden reeds over een verregaande samenwerking met Toerisme Scheldeland en Toerisme Vlaamse Ardennen, de Provincie Oost-Vlaanderen, lokale heemkringen, expertisecentra cultureel-erfgoed, het Vlaams Steunpunt voor cultureel erfgoed, andere erfgoedcellen.....

Voor de onroerenderfgoedwerking zal in belangrijke mate worden ingezet op de sectordeskundigen van de aangesloten gemeenten. De IOED stimuleert de integrale en geïntegreerde werking van gemeentelijke diensten die rechtstreeks verantwoordelijk zijn voor onroerend erfgoed (ic. diensten stedenbouw en ruimtelijke ordening) met die diensten die onrechtstreeks banden hebben met onroerend erfgoed (ic. milieu, landbouw, cultuur, archief, toerisme, burgerzaken,...).

Agentschap Onroerend Erfgoed

De belangrijkste organisatie binnen het consultatienetwerk zal Agentschap Onroerend Erfgoed worden. Tussen de IOED, en Agentschap Onroerend Erfgoed wordt een afsprakennota opgemaakt inzake advisering en opvolging van bouwkundige dossiers, archeologische dossiers en trajecten ruimtelijke ordening. Tijdens de gesprekken met de diverse gemeentebesturen werd het belang aangegeven van de continuering van de bestaande samenwerking met Agentschap Onroerend Erfgoed. De IOED wenst de bestaande samenwerking verder te zetten en waar mogelijk te intensifiëren.

Verankering van het consultatienetwerk

Viersprong en de lokale besturen binnen het werkingsgebied hebben doorheen de afgelopen jaren de nodige expertise en een uitgebreid netwerk opgebouwd. De uitbouw van een relatie met diverse relevante organisaties gebeurde vaak projectmatig. Het opzet van een IOED moet zijn om die bestaande relaties structureel te verankeren en uit te breiden. De IOED ziet in haar consultatienetwerk een belangrijke rol weggelegd voor diverse sectororganisaties en -actoren (o.a. Monumentenwacht, Herita, Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur, UGent en andere academische instellingen in de nabije omgeving, Forum voor Erfgoedverenigingen,...). Uiteraard wordt ook aansluiting gezocht bij organisaties en actoren die niet uitsluitend actief zijn binnen het onroerenderfgoedwerkveld. We denken daarbij bv. aan natuur- en milieuinstanties en -organisaties. Met Natuurpunt, Trage Wegen vzw, Centrum voor Agrarische Geschiedenis, Agentschap voor Natuur en Bos werden in het recente verleden reeds samenwerkingsverbanden opgezet. Op vlak van archeologie waren er nauwe contacten met PAM Velzeke en de provinciale diensten, maar ook met intercommunale structuren (bv. SOLVA voor

opgravingen in Sint-Lievens-Houtem).

Het beheer van het lokale (beschermde- patrimonium gebeurt (o.a.) in samenwerking met Monumentenwacht Oost-Vlaanderen. In diverse gemeenten werd bij de herbestemmingsonderzoeken van het religieuze patrimonium beroep gedaan op de expertise van Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur.

De sterkste verbindingen op onroerenderfgoedvlak werden op heden op lokaal niveau uitgebouwd. Actoren binnen de lokale gemeentelijke administraties zorgden voor projectmatige én structurele samenwerkingen met lokale erfgoedactoren (adviesraden, kerkfabrieken, gidsenkringen, lokale vrijwilligers, architecten, archeologische verenigingen,...). Een uitgebreid overzicht van die lokale actoren wordt weergegeven in deel 3. Een belangrijke uitdaging van een IOED is die verbindingen met lokale actoren te consolideren en waar mogelijk te verbinden met Vlaamse, regionale en supraregionale erfgoedactoren.

Huidige expertise

Binnen de betrokken gemeentebesturen zit de expertise inzake onroerend erfgoed verspreid over diverse actoren en gemeentelijke diensten. Enkel de gemeente Merelbeke beschikt over een expliciete erfgoedmedewerker, die zowel

ingeschakeld wordt binnen onroerende - als roerende erfgoedwerking. In de zes betrokken gemeentebesturen wordt het onroenderfgoedbeleid in eerste instantie vormgegeven door de diensten Stedenbouw en Ruimtelijke Planning. Op vlak van publiekswerking wordt vooral beroep gedaan op de diensten cultuur en in mindere mate de archiefdiensten. Een niet te onderschatten expertise op vlak van expertise inzake landschappelijk erfgoed en houtige beplantingen, kan teruggevonden worden bij de milieuambtenaren.

De projectvereniging Viersprong focust op cultureel en immaterieel erfgoed. Gegeven het feit dat de opsplitsing tussen roerend- en onroerend erfgoed vaak kunstmatig is en bij de erfgoedverenigingen en erfgoedvrijwilligers van weinig tel is, komen onroenderfgoedaspecten ook zeer geregeld aan bod in de werking van de erfgoedcel. Uiteraard bezitten ook de personeelsleden van de erfgoedcel expertise die ingezet zal worden binnen de IOED en de uitwerking van een consultatienetwerk.

Hieronder vindt u een overzicht van de personeelsleden die werken voor het onroerend erfgoed en een summier overzicht van hun expertise:

<u>Gemeentebestuur</u>	<u>Personeelslid</u>	<u>Dienst</u>	<u>expertise</u>
Merelbeke	Mieke Van Damme	Erfgoedprogrammatie	- Archeologie - Bouwkundig erfgoed - Landschappelijk erfgoed - publiekswerking
	Bart Joos	Stedenbouw en Ruimtelijke Planning	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Jan Van Damme	Stedenbouw en Ruimtelijke Planning	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Niels Vollaard	Stedenbouw en Ruimtelijke Planning	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Ivo Adam	Milieudienst	- landschappelijk erfgoed - houtige beplantingen
Melle	Frank Everaerts	Stedenbouw	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Mieke Penninck	Cultuur- en vrijetijd	- publiekswerking

	Leen Voet	Milieudienst	- landschappelijk erfgoed houtige beplantingen
Sint-Lievens- Houtem	Bart De Sutter	Stedenbouw -	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Annemie Van Pamel	Milieudienst	- landschappelijk erfgoed - houtige beplantingen
Lochristi	Erika Vloeberghs	Stedenbouw	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Wim De Buysser	Milieudienst	- landschappelijk erfgoed - houtige beplantingen
	Mieke Imsschoot	Cultuurdienst	- publiekswerking
Oosterzele	Dirk De Ganck	Ruimtelijke Ordening en woonbeleid	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Ronny Meerpoel	Milieudienst	- landschappelijk erfgoed - houtige beplantingen
	David De Landsheere	Cultuurdienst	- publiekswerking
Destelbergen	Filip Keppens	Stedenbouw	- Bouwkundig erfgoed - archeologie
	Dirk De Pauw	milieudienst	- landschappelijk erfgoed - houtige beplantingen
	Stijn Demonie	Cultuurdienst	- publiekswerking
Erfgoedcel Viersprong	Ans Van de Cotte		- publiekswerking
	Elisa De Puyssseleyn		- publiekswerking

Deel 9 - Ondersteuning vrijwilligerswerking

De IOED hecht een groot belang aan de ondersteuning en de uitbouw van de een vrijwilligerswerking. Vandaar dat deze ambitie ook wordt vertaald in een strategische doelstelling, mn. SD 4 '(het onroerendergoedbeleid wordt niet ontwikkeld vanuit een ivoren toren, maar is gestoeld op samenwerking en participatie' en een aantal operationele doelstellingen.

De IOED wenst in eerste instantie bestaande vrijwilligerskernen te ondersteunen en haar onroerendergoedwerking kwalitatief uit te bouwen. De lokale organisaties die deel uit maken van het consultatienetwerk en die (vaak) een adviserende functie hebben voor gemeentebesturen (ic. ErfgoedCommissie in Merelbeke en cultuurraden en Heemkundige Kringen in de andere gemeenten) kunnen beroep doen op de expertise van de IOED en de door haar ontwikkelde instrumenten. Op die manier wenst de IOED de vrijwilligerskernen uit te bouwen tot volwaardige partners van de lokale besturen op vlak van onroerendergoedbeleid.

Daarnaast zet de IOED ook sterk in op het aantrekken van nieuwe vrijwilligers binnen de onroerendergoedwerking. De IOED doet daarbij o.a. beroep op de expertise die reeds aanwezig is binnen de projectvereniging nl. bij de erfgoedcel Viersprong.

De erfgoedcel Viersprong ontwikkelde de voorbije jaren heel wat expertise op vlak van vrijwilligerswerking en zette i.s.m. de provincie Oost-Vlaanderen een vrijwilligerstraject op dat later gevolgd werd door de andere Oost-Vlaamse erfgoedcellen. Zo werd de voorbije jaren, in nauwe samenwerking met de provincie Oost-Vlaanderen zo goed als alle collecties roerend religieus erfgoed binnen het werkingsgebied geïnventariseerd en ontsloten door vrijwilligers. De vrijwilligers startten oorspronkelijk met de inventarisatie in de eigen gemeente maar gingen daarna de expertise die zij opdeden verder uitdragen in de omliggende gemeenten om uiteindelijk bovenlokaal/regionaal te werken. De IOED zet een gelijkaardig traject op rond de inventarisatie en het actualiseren van bestaande inventarissen van funerair erfgoed, de kapelletjes, houtig erfgoed, molenerfgoed, schoorstenen met al dan niet bijhorende bloemistenvilla's, watertorens, kastelen, brouwerijen en stokerijen.

De opmaak van een vrijwilligersbeleidsplan garandeert de verdere uitbouw van een kwaliteitsvol vrijwilligersbeleid voor zowel de bestaande als de toekomstige vrijwilligerswerking.

De IOED wordt in haar werking ondersteund door een reflectiegroep die bestaat uit de coördinator van de IOED, drie professionele bovenlokale onroerendergoedexperten (een voor het archeologische luik, een voor het landschappelijke luik en een voor het bouwkundige luik) en per gemeente telkens drie afgevaardigden van onroerendergoedverenigingen en/of professionele spelers of verenigingen uit het brede socio-culturele veld. Er zetelen dus telkens minstens drie afgevaardigden in de reflectiegroep per gemeente. Indien nodig (afhankelijk van de vereiste expertise) wordt per project/actie een bijkomende project- of stuurgroep opgericht.

De IOED wenst bij de uitbouw van een publiekswerking rond onroerend erfgoed vooral bestaande initiatieven en organisaties te ondersteunen, eerder dan zelf

nieuwe initiatieven in de markt te zetten. Dit gebeurt door inhoudelijke en logistieke ondersteuning. De IOED is ervan overtuigd dat een beleid dat in eerste instantie inzet op ondersteuning van het bestaande erfgoednetwerk, duurzamer is dan een eenzijdig en autonoom onroerenderfgoedbeleid.